

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

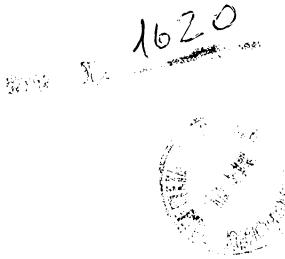
ИЗДАЈЕ:

КАТЕДРА ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

11
1875

Чланови редакције: др ПАВЛЕ ИВИЋ, редовни професор

др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ, редовни професор

др ЈОВАН КАШИЋ, доцент

др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, доцент

Одговорни уредник: др ПАВЛЕ ИВИЋ

Секретар редакције: др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу ова књига ослобођена је плаћања посебног покрајинског пореза на промет производа и услуга у промету.

Штампа:

Издавачка установа „Научно дело“, Београд, Вука Карапића 5.
1975. год.

Свейозар Симијовић

ГРАФИЈСКЕ, ПРАВОПИСНЕ И ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ИСТОРИЈЕ О ЦРНОЈ ГОРИ ВАСИЛИЈА ПЕТРОВИЋА

*Радено јод руковођсвом
проф. др Александра Младеновића*

У В О Д

Задатак овога рада биће да се подробније изложе графијске, правописне и фонетске особености *Историје о Црној Гори* чији је аутор митрополит Василије Петровић (? 1709—1766), који је био на челу Црне Горе, заједно са владиком Савом, од 1750—1766. године.¹ Текст је испитиван на основу фототипског издања књиге *ИСТОРИЈА О ЧЕРНОЈ ГОРЫ*.² Дело је публиковано 1754. године грађанском ћирилицом.³ Најпре се мислило да је објављено у Москви. Међутим, новија испитивања показала су да је ова књига, стварно, угледала светлост дана „у Санкт-Петербургу“.⁴

О аутору ИЦГ требало би рећи неколико речи пошто би познање његовог живота и опште културне оријентације могло унеколико осветлiti и оно што нас овде интересује: његово образовање и школовање, познавање језика и сл.⁵

¹ Рад је настао на основу експертираног материјала чије је сакупљање финансирала Републичка заједница за научни рад Социјалистичке Републике Србије.

² Ово издање приредили су Научно друштво НР Црне Горе на Цетињу и Матица српска у Новом Саду 1951. године. Текст о којем је овде реч у даљем излагању означаваће се скраћеницом ИЦГ.

³ Уп. Др Георгије Михаиловић, *Српска библиографија XVIII века*, Београд 1964, 42—43.

⁴ Др Георгије Михаиловић, н. д. 42—43.

⁵ О Василију Петровићу постоји, иначе, обимна литература. Овде ће бити наведена само најглавнија, релевантна за ову тему: Марко Драговић, *Митрополит црногорски Василије Пејтровић—Његош или историја Црне Горе од 1750 до 1766. — Цетиње, 1884; Јован Н. Томић, О Историји Црне Горе Црногорскога Митрополитата Василија Пејтровића*. — Годишњица Николе Чупића, XXIII, Београд, 1904; Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*. — Сабрана дела Јована Скерлића, књ. IX, Београд (Просвета), 1966; Глигор Станојевић, *Црна Гора у борби за независност*. — Историја народа Југославије II, Београд (Просвета), 1960; Боривоје Маринковић, *Василије Пејтровић Његош, данас*, Савременик, XXVI, 7, Београд, 1967.

Василије Петровић је врло интересантна и контроверзна личност. Појавио се у једном преломному историјском тренутку у развоју црногорског племенског друштва. То је доба почетака стварања црногорске државе, кидања традиционалних веза са Млетачком Републиком и трајног везивања за словенску и православну Русију.

Аутор ИЦГ родио се око 1709. године на Његушима. Првих тридесет година провео је повучено, не оставивши за собом никаквих података. Претпоставља се да је једно време учио школу у Пећкој патријаршији.⁶

Године 1752. отпутовао је у Русију где је провео скоро две године. Тамо је написао и објавио своју ИЦГ. Већина историчара се слаже да аутор овом књигом није желео да истинито прикаже прошлост Црне Горе и њен актуелни историјски тренутак, већ да руске меродавне кругове заинтересује за судбину своje земље.⁷ Због тога није чудо што су у ИЦГ хиперболисани сви догађаји, и они из прошлости и они из тренутка у којем Петровић дела. Међутим, ове чињенице немају неке важности за језичку анализу текста. Много је интересантнији факат да је ИЦГ, без обзира на све њене мане, доживела више издања на неколико језика.⁸

За посао који је овде предузет било би, међутим, интересантније знати шта је у нашој науци досад констатовано о језику овога писца. На жалост, мало је осврта било на ту тему. Свој суд је врло експлицитно дао Скерлић и то је уједно и највише што је до сада речено о овом. По Скерлићу ИЦГ је „писана слабо, више руским но српским језиком, да би је Руси могли што лакше разумети, са чисто практичним циљем и са провидном себичношћу“⁹... Осим Скерлића оцену Петровићевог језика дао је и Боривоје Маринковић који каже: „Василије Петровић Његош написао је Историју о Черној Гори хибридним руско-славеносербским језиком, са очитом тенденцијом да би је, ако им до падне руку, могли разумети и руски и наши читаоци.“¹⁰ Очито је да ни Скерлић ни Маринковић не улазе у појединости већ суд дају на основу свог општег утиска.

Као што је у наслову овога рада истакнуто, овде су испитиване графијске, правописне и фонетске особине ИЦГ. У овим истраживањима ишло се већ утврђеним методима који су уобичајени у испитивањима овакве врсте. Посебна пажња обраћена је, наравно, народним особинама, дијалекатским цртама, које су чиниле одлику матерњег је-

⁶ Касније га срећемо као архимандрита цетињског манастира. Пећки патријарх Атанасије II га је у Београду хиротонисао за владику 1750. године (Боривоје Маринковић, н. д. 656—659; Глигор Станојевић, н. д. 1180—1181).

⁷ Уп. Јован Н. Томић, н. д. 54—56, 79, 84; Јован Скерлић, н. д. 214—220.

⁸ Посебно треба напоменути да, сем текста који се овде испитује, постоји неколико верзија ИЦГ намењених српском читаоцу. Тако нпр. Јован Суботић је објављује у 68. књизи *Сербског Лѣтѣціса* за 1845. годину, а Марко Драговић као прилог већ наведеној књизи *Мілѣтѣціи црногорски Василије Пейровић-Његош или Историја Црне Горе од 1750 до 1766* (уп. Јован Скерлић, н. д. 216—217).

⁹ Јован Скерлић, н. д. 219.

¹⁰ Боривоје Маринковић, н. д. 664.

зика Василија Петровића.¹¹ На жалост, њих нема многој јер је ИЦГ писана за руске читаоце те се аутор овог дела трудио да ову књижницу напише руским језиком. У овом погледу В. Петровић је успео утолико што је свој језик удаљио од српскохрватског, али се не може рећи да је ИЦГ написана ни коректним руским ни коректним рускословенским језиком половине 18. века.

I

1. У ИЦГ налазимо следећа слова: *a, б, в, г, д, е, жс, з, и, к, л, м, н, о, ї, р, с, ў, у, ф, х, ү, ч, ш, ј, ъ, ѹ, Ѣ, Ѥ, я, oy, ю, ѻ, ѵ, Ѹ, Ѷ*.¹³

2. Самогласник и

Самогласник и В. Петровић обележава знацима: *и*, *и*, *ы*, *I*, *v*. Слово *и* јавља се најчешће и у свим позицијама: *имя* 13(6), *исходић* 13(8), *причину* 12(1), *приговориљ* 22(29), *шити* 22(21), *жити* 17(25) и сл.

3. Графија *i* долази испред вокала и испред *й*:

а) *i* + *самогласник*

— *и + а*: *іравинція* 14(13), 14(16), 14(29), 16(5), 16(21—22), 16(27), 17(3—4), *Венеціаномъ* 40(26), *въ йроїтекцію* *Венеціанську* 15(21), *Григорія* 26(29), *Патріарха Арсения* 37(23), *Патріархъ* 37(30), 38(9), 40(5), *Рагузіани* 42(10), 42(22), 42(23—24), *Христіані* 35(17—18), *йри-
добіали* 10(11), *въ башталіахъ* 30(22), *море Адріадцкое* 42(1) и сл., — *іра-
винція* 16(11), 16(18), 17(5), 17(11), 17(12—13); 17(13), *Венеціяни* 29(4), 30(10), 30(24), 34(13), 34(22), 34(25), *бояринъ Венеціянски* 29(19), 29(21—
—22), 29(27—28), 30(2—3), *Григорія* 26(23—24), *Георгія* 27(24), 28(17—
—18), 29(6), *нейріяшелемъ* 33(5—6), *невбрсітвія* 22(24), *награжденія*
12(4), *сіяшельстиву* 3(2), 6(13), 7(5), 7(15), *восіріяль* 6(5), *обліяли* 22(22),
Сербія 36(14), *исіпорія* 13(1), 27(28), 43(1), *исіпоріяхъ* 12(9), *фаміліяхъ*
9(13), 12(19), *на губерніяхъ* 37(7), *въ море Адріяшкое* 14(8) и сл.¹⁴

¹¹ И сам наслов *ИСТОРИЯ О ЧЕРНОЙ ГОРЫ* показује да није сасвим у духу руског језика. На морфолошком плану огледа се мноштво црта нашега језика, а што није овом приликом обухваћено.

¹² У ИЦГ ово слово има две тачке.

¹³ Графије је и оу долазе у по једном примеру: *ексархъ 8(9), Луки Доукадгина* 28(6). — Први број означава страну књиге, а број у загради ред у којем се одговарајући примене налази.

¹⁴ Изузет од оваквог обележавања и пред вокалом чине примери: *отъ худыя фамилии* (ген. једн.) 10(17), *Черныя горы* (ген. юдн.) 13(12), *въчно-достоиславныя памятии* (ген. једн.), 30(20), *свяшыя церкви* (а. мн.), 41(4). Као што се види, облички ови примери представљају форму генитива једнине и акузатива множине одређене приడевске деклинације женскога рода, што одговара старословенском завршетку на *-ы*.

— и + е: *Архиерей* 40(1), 40(6), 40(7), 40(8), 40(9), 40(11), 40(12), 40(13), 40(14), 40(15) и сл., *Солицкое йоле* 15(4), *Арсеніе* 37(10), 38(10), *Георгіе* 28(4), 28(5), 29(21), *житіе* 11(6), *Кривошіе* 16(6), *оружіе* 31(6), 31(10), 33(15), *йодворіе* 14(25—26), 15(29—30), *йриморіе* 16(2), *ойз Албаніе* 30(17—18), 30(20), до... *Голіе* 17(2—3), *ойз... йравинціе* 16(19—20), *ойз фамиліе* 11(14), съ .... *армію* 34(6), *сраженіемъ* 25(10), *царіе* (ном. мн.) 15(18), 18(16—17) и сл.¹⁵

— и + и: *исторіи* 9(1), 10(1), 10(20—21), *ойз ... йравинцію* 14(24), 16(20—21), *йравинціи* 17(15), къ *Россіи* 40(25), *Сербіи* 40(3), *ойз фамиліи* 10(17), 11(3), 18(5), *фамиліяхъ* (ген. мн.) 38(5), на ... *башталіи* 27(26—27), 28(4), 29(14), въ *Венеції* 29(2—3), 29(9), *йо заключеніи* 30(23), 32(21—22), во *Історіи* 30(25), въ *Чернай Горіи* 30(3—4), *Даніла* 31(13), 34(15), *Данілу* 34(24), *божімъ гнѣвомъ* 19(23—24), *йрочімъ* 34(5) и сл.;

— и + о: *Михайлъ Іларіоновичу* 3(10), *Михайла Іларіоновичъ* 5(3), *Діоклишіянъ* 13(14), *Діоклишія* 13(16), *Діоклишіянская земля* 13(18), *Діоклишію* 17(25), *Іларіона Шишієвича* 18(8), *Іоанна Касіріоїа* 27(14), *Георгія Касіріоїа* 27(24), — съ *Россіомъ* 32(22);

— и + у: *Ангелію* 28(8), *армію* 22(29), 23(9), 34(20), 38(14), *Грецію* 18(25—26), *исторію* 12(8), 10(13), сю *исторію* 12(8), *Марію* 27(13), 28(10), въ *йротекцію* 15(21), 18(28), 21(3—4), 42(4), *Георгію* 35(20), къ *благочестію* 31(5), *йодь власнію* 37(2), 41(12), 42(3), съ *йомощію* 30(11), 35(15), *скоростію* 35(1), *Домініонъ* 11(22), *Міошко Плешичевичъ* 32(12), *убію* 23(13) и сл.;

б) и + ї

— *убийство* 9(8), 19(24), съ .... *убийцею* 20(19—20), *Самодержаціѣ Всероссійской* 3(5), *Россійской импераціи* 7(11), *Самодержаціе Всероссійский* 30—31(30—1), *Россійского воинствиа* 35(4—5), — *Василій Пейровичъ* 7(10), *Георгій* 9(15), 28(21), 29(11), 29(14), *Григорій* 26(16), *Караїжъ Іоанікій Грекъ* 40(20—21), *фамилії* (ген. єдн.) 15(17).

Графију і испред ѹ налазимо, према правилима традиционалног правописа, и у завршецима неких прицевских облика:

— ном. єдн. *йреблагій Богъ* 9(7), *Миїройоліїв Черногорскій, Скендерискій и Приморскій* 8(7—8), *Рагузинскій Архімандріїв* 10(12—13), *Великій Государь* 30(28—29), 31(8), *Самодержаціе Всероссійский* 30—31(30—1), *Архіепископъ Пекскій* 40(3), *Архиерей Босанскій* 40(6), *Архиерей Делматинскій* 41(11), *Султанъ нынѣшній* 40(27);

— акуз. єдн. въ *йрейшій день* 27(4), *народъ Сербскій* 40(29), 41(5);

— вок. єдн. *Сіяшельнїшій графъ* 5(1), *великій Государь Княже Лазаре* 22(17).

¹⁵ Од оваквог обележавања и пред вокалом Петровић одступа у следећим формама: ген. єдн. *йомянутие рѣки* 16(18—19), до самые *рѣки* 16(22), съ *львые сѣйрони* 17(11—12), *вѣчнодостославные йамліи* 30(29), ном. мн. *некоторые 9(10), касковые 9(10), деликатные йодлы* 14(21), *тыые йравинціи* 17(14—15), *йомянутие 17(15), славные гостиода* 17(19), *воды изрѣдные* 18(10—11), *йомянутие рѣки* 18(11), *которые 18(12), 18(14—15), рыбы разные 18(13), живые 36(2), акуз. мн. въ горы нейристишіиные 43(7).*

С друге стране, у завршецима неких придевских и заменичким облика, Петровић пише *i* тамо где бисмо по рускословенском и руском правопису очекивали *ы*:

— ном. једн. *невѣрній Волкъ Бранковичъ* 22(16), *Стефанъ Сильний* 26(3—4), *славній ... родъ* 27(1—2), онъ *бѣдній* 42(30), *нѣкошорій* 9(14), *кошорій* 20(9), 21(25—26);

— акуз. једн. *славній родъ* 19(16).

Слово *I*, које представља мајускулну варијанту *i*, долази на почетку следећих речи: *ио Иоанну йервому* 20(11—12), *Иоанъ йерви Черноевичъ* 20(14), *Иоанна Десютна* 26(21—22), *Иоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16), *Иоанна Кастирюта* 27(14), *Иоанъ Черноевичъ* 29(27), 30(2), *Арсение Иоанновичъ* 38(10), *Каражъ Иоаникій Грекъ* 40(20—21), *Каражъ Иоаникія* 40(27—28), *мѣсяца Іюня* 27(7).

Исто ово слово, са тачком или без ње, срећемо у тексту штампаном верзалом: *ИСТОРИЯ О ЧЕРНОЙ ГОРЫ* 1(1—3), *СІЯТЕЛЬСТВУ* 3(2), *САМОДЕРЖИЦѢ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *СІЯТЕЛЬНІЙШІЙ ГРАФЪ* 5(1), *МИХАЙЛЪ ИЛАРІОНОВИЧУ* 3(11), *МИХАЙЛА ИЛАРІОНОВИЧЪ* 5(3), поред *Илариона Шишоевича* 18(8).

4. Графија *v* долази само у имену Симеон: *Симеонъ Неманя* 11(1), *Симеонъ* 11(10), поред: *Симеонъ Неманя* 13(19), *Симеона Немане* 15(8), 20(13—14), *Симеона Неманю* 17(20—21), 18(2), *Симеонъ* 17(21), 25(27—28), *Симеономъ Неманомъ* 25(26).¹⁶

5. Посебно ћемо се осврнути на питање знака *ы*, који се у Петровићевом тексту веома често појављује. У великом броју примера Петровић употребљава тај знак у складу са традиционалном правописном праксом:

быти (глаг.): *бытии* 37(16), 40(28), 41(13), *быль* 14(10—11), 15(6), 17(22), 18(28), 20(9), 20(29), 23(6), 30(3), 38(33), *йосїроилъ быль* 13(15), *быль женился* 28(5), *йрибыль* 27(4), *была* 18(28), 21(18), 32(28), 34(30), 42(2), *было* 25(26), 35(29), *не бывало* 22(24), *были* 6(11), 20(7), 33(12), 34(10), 34(12), 35(16), 36(2), *чиþо бы найечатано было* 7(5—6), *чиþо бы ... имѣли* 7(7—10), *чиþо бы йоминаль* 41(14), *не могли бы ... являтися* 12(21—23), *какъ бы ... завладѣти* 21(7—8), *еже бы уйредити* 21(16), *аще бы ... обороняли* 36(11—12), *бы ... йодѣали* 36(12—13), *быстъ* 20(19), 20(21), 26(22), 27(6), 29(10), 43(3), *йребысть* 27(21—22), *быше* 26(27), *бывшее обхожденіе* 7(2—3), *ио йрибытии* 35(10), *убытковъ* 30(18), поред изузетака: *въ немъ били йосїиавили* 15(16), *въ лѣто бѣйтія* 27(6);

мы : мы (зам.) 12(15);

сын- : *сынъ* 15(9), 20(3), 20(10), 25(28), 25(29), 26(1), 26(2), 26(3), 26(11), 26(23), 27(29), 28(20), 29(11), 29(13), 43(4), *сына* 17(27), 19(2), 20(14), 20(17), 25(21), 26(21), 27(12), 27(16), 28(7), 28(17), 28(22), 29(16), *оий сына* 41(16), *сыну* 24(26), *иши сына* 11(8), 29(22), *сыны* (ном. мн.) 26(16);

¹⁶ Док је у наведеним примерима знак *v* носилац слога, потле у примеру *дому* Аустријскому 37(22) има вредност консонанта *e*.

тысящ- : 60 *тысячи* 19(17), 12 *тысячи* 25(1—2), 12 *тысячи* 25(13),
болѣ 100 *тысячи* 33(7—8), *ийми* *тысячи* 34(16—17), 80 *тысячи* 38(5),
въ 60 *тысяцахъ* 32(25—26), *тысячу* 42(30);

высок- : Высокографскому *Сиятельству* 3(1—2), 6(12—13), 7(4—5),
7(14—15), Высокографского *Сиятельства* 8(4—5), къ высокославной Рос-
сийской импѣрии 7(10—11), высокихъ фамилияхъ 9(13), *мѣсто* ... высокое
15(27), у высокой власії 19(7), изъ вышереченныхъ исѣоріяхъ 12(8—9),
вышеменутию 28(8), вышереченныхъ Вельможъ 34(2);

вы-: выговорилъ 22(23), выстутило 38(3), выдали его Туркомъ 42(26—
—27), выходили 10(8), вымышиена 22(26—27), выти (2. л. једн. импера-
тива) 23(2), выписанную 12(10), выхваляе 10(2), выхвалия 31(4), 37(26),
поред *виграли* (< выиграли) 20(23);

монастыр- : монастырь 14(10), 15(6), въ ... монастырю 15(9), въ
... монастырѣхъ 12(11);

мысл- : *йомышляти* 19(8), *размышиляти* 21(6—7), *вымышлена*
22(26—27);

слыш- : слышати 21(14—15), слышу 22(26), слышавше 19(17),
слышавши 31(1);

-зыва- : называлась 13(4), *йризываєти* 22(7), называюти 43(14);

-крыт- : *оікрыти* 23(8);

-сыла- : *йосылаєти* 21(13);

-быва- : забываєти 34(26—27);

-пыт- : любойииному *Министру* 6(15—16);

Пастыр- : *Пасїыръ* 5—6(7—1);

нынѣ- : нынѣ 36(22), *йонынѣ* 12(21), донынѣ 38(33), 43(8—9),
Султанъ нынѣшній 40(26—27);

ген. једн.: *оіть* *йрироды* 36(17), *стороны* 16(26), 17(9), 17(12),
стіраны 18(10), до ... *Дрини* 36(28—29), *Феодоры* 11(4), *сесїры* 11(4),
26(12), *Черные горы* 13(12), *оіть* *Аѳонские горы* 18(1), *вкругъ* *Черной горы*
36(15), *оіть* *Черной горы* 41(1),

поред изузетака: *нужди* 34(25), *оіть* ... *сторони* 21(18), 21(19),
изъ Херцеговини 10(18—19), *оіть* *рѣки* ... *Зеити* 13(7—8), *йтое земли* *Зеити*
13(9), на *мѣсто* *Зеити* 13(17—18), до ... *Зеити* 16(22), *йроїтивъ* *Порти*
Аїтоманской 31(10—11), 32(19—20), *Босни* 35(10), 40(4)¹⁷.

ном. мн. ж. р. : *рыбы* 16(24), 18(13), *головы* 34(11), *воды* 16(1),
18(10), *слезы* 22(22), поред: *Воеводи* 19(16), *Пасїерви* 16(25);

акуз. мн. ж. р.: *стіраны* 18(25), *граматы* 31(3), въ горы 43(7), *йоред*
голови 25(21);

акуз. мн. м. р.: *Послы* 19(21), 21(13), поред: *народи* 11(16—17);
инстр. мн. м. р.: *всякими* *йлоды* 14(16), 14(27), поред *йредъ* *глази*
25(17).

¹⁷ На основу акузатива въ *Босну* 26(25), чрезъ *Босну* 38(2) и инструментала
Босною 42(6) можемо да закључимо да се ради о облицима од именице *Босна* а не
Босња.

Док у основи речи после *ц* а испред сугласника налазимо *и*: *оћиљ* фамилије *Сијрацимирове* 11(14—15), синъ *Сијрацимиров* 20(10), а испред вокала *и* (о овом последњем в. т. 3), Петровић се код морфолошкох завршетака обично колеба:

ном.: *Черногорцы* 15(15), 33(10), 34(21), *измѣнницы* 40(24), *иаћежницы* 42(15), поред:

Черногорци 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Херцеговци* 12(2), 33(12—13);

акуз.: *Черногорцы* 16(14—15), *иолководцы* 31(15), поред лок. једн.: *ири рѣкѣ Марици* 19(19), у ... *Сѣденици* 10(23).

У наставцима придавске и заменичке деклинације, поред *ы*, срећемо и *и*:

инстр. једн.: *единымъ именемъ* 13(5), *ядомъ смертнымъ* 15(11), *ираведнимъ ... гнѣвомъ* 19(23—24), *Мурашомъ вѣорымъ* 26(14), *слѣвымъ Сѣеваномъ* 28(9), *съ малымъ числомъ* 35(1), *малымъ числомъ* 36(5—6), *иодь Очаковимъ* 35(3), *многочисленнымъ войскомъ* 35(26—27), *ојредвлѣаемымъ* 37(6), *съ роднымъ ... братомъ* 37(13—14), *съ ... природнымъ Пайріархомъ* 40(23), поред:

вѣоримъ Скендербегомъ 28(26—27), *Касиелновимъ* 30(10—11)¹⁸;

ген. мн.: *шаковыхъ* 16(25), *разныхъ орденовъ* 3(9), *чесѣнныхъ людей* 12(22), *единыхъ Черногорцовъ* 31(11—12), *оћиљ которихъ* 29(30), *свѧтихъ Царей* 6(9), *свѧтихъ моцей* 41(7—8), *шоварищевъ убийныхъ* 24(14), до самыхъ *сѣѣнъ* 41(6), поред:

изъ вышереченныхъ истиоріяхъ 12(8—9), *оћиљ которихъ* 12(18—19), 29(26—27), 29(29), 30(1—2), *иодданнихъ Турсецкихъ* 33(11—12);

акуз. мн.: *вышереченныхъ Вельможъ* 34(2), *славныхъ ... Пашей* 37(19—20), *знатныхъ ... Пашей* 37(19—20);

лок. мн.: *о сѣїранныхъ народахъ* 6(14—15), *въ реченныхъ монастырѣхъ* 12(11), *о славныхъ и храбрыхъ дѣлахъ* 31(1—2), *въ ... военныхъ служањахъ* 36(8—9), *въ ѹрошилихъ годѣхъ* 37(4—5), *на которихъ горахъ* 43(8), поред: *въ разныхъ ... случајахъ* 36(8—9),

дат. которимъ 33(14), *лицемѣрнимъ его кляївамъ* 33(24—25);

Графију *ы* испред *и* налазимо и у завршецима неких придавских и заменичких облика:

— ном. једн.: *сијраведливый Государь* 21—22(30—1), *Пећиръ ѿрвый* 30(30), *смиренный Пасѣтире* 5—6(7—1), *смиренный Михаиломић Черногорскій* 8(7), *нареченный ... Сумеонъ* 11(9—10), *благовонный воздухъ* 18(10), *Царь сильный Сѣеванъ* 19(5), *илемянъникъ ... рожденный* 26(11—12), *Султанъ Махометъ чайвертий* 43(4—5)²⁰, *который* 15(7), *Сѣеванъ вѣорый* 15(7—8), *свѧтий Савва* 17(30), 18(7);

— акуз. једн.: *огенъ чистишелънъи* 41(16—17);

¹⁸ Поред цитираних долази и пример *Черногорци* (ном. мн.) 16(7).

¹⁹ Реч је о инструменталу именице *Касиел Нови*.

²⁰ У овом примеру *ј* је написано без дијакритичког знака.

— вок. једн.: *милостивый Государь* 5(2), 23(5).²¹

Знатно су ређи слушајеви у којима Петровићево писање *ы* нема подлогу ни у рускословенском ни у руском језику:

ном. мн.: *оны* 33(1), 41(31), поред: *они* 6(11), 26(6), 30(4), 35(17—18), 42(5), 42(9), 42(18);

ген. мн.: *оныхъ* 9(12—13), поред: *онихъ* 30(6), 35(15), 38(16—17);

лок. мн.: *йри оныхъ ... йоббдахъ* 36(17)²²;

дат. једн.: *къ ... сї стороны* 17(2), поред: *къ Бояни* 14(12—13);

лок. једн.: *о Черной горы* 13(2—3), *въ Черной горы* 29(17—18), поред: *въ Черной Гории* 30(3—4), *у лаври Степеденици* 10(23).

Напоменимо овде да уnom. мн. м.р. трпних приђева у ИЦГ налазимо углавном *и*, што је у складу са традиционалном ортографском праксом (уп. Ђорђић Старословенски 168—169 и 172—173; Смотрички Граматика 268—272). Примери: *награждени* 16(27), *йрокляши и йрганни* 26(28), *осіавлени* 33(12), *йоббждени* 34(8), *сожжсени* 36(2), *укрѣлени* 37(1), *окружени* 38(20—21), — *озлобляеми* 40(19), поред: *взяїти* 34(10), *йобити* 34(8), 35(16), 36(6).

Облик *отрублени* (ном. мн. ж. р.) 34(11—12) забележен је са *и*, иако би се према поменутој правописној пракси очекивало *ы*.

У nom. мн. именица м. р. готово редовно долази *и*: *народи* 7(9), 12(18), 36(11), 36(27), 36—37(30—1), 37(3), *уѣзди* 16(3), *Французи* 38(23), *Посли* 19(28), *караули* 23(18), *Варвари* 19(20), 21(5), *Десѣтойи* 26(10), *Миїройолиїи* 30(7), *виногради* 14(27—28) и сл. Изузети:

народы 16(17), *уѣзды* 17(15), *йлоды* 14(21), *Офицеры* 12(19) представљају одступање од старословенског, српскословенског и рускословенског правописа (уп. Ђорђић Старословенски 89; Смотрички Граматика 78—79).

У горњем излагању, као и у т. 3б, било је речи о писању наставака *-ый*, *-ий* у nom. — акуз. — вок. једн. м. рода придевске и заменичке деклинације. Поменути слушајеви, као што је познато, представљају традиционалну, српскословенску и рускословенску, ортографску црту. Овде ће бити речи о фонетском, много чешћем, начину обележавања поменутих категорија:

а) nom. једн.: *йерви* 20(14), 21(10), 25(27), 28(20), 35(20), *молоди* 20(30), 26(4), 26(16—17), *Сербски* 21(12), 26(22—23), *Турски* 24(11), 26(30), *Венеціянски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(3), *Черногорски* 37(22), 38(28), *Херцеговачки* 40(7), *Рашки и Новогазарски* 40(8), *Ужицки* 40(9), *Бѣлградски* 40(10), *Косовски* 40(12), *Ицийски* 40(13), *Скокски* 40(15), *Темисварски* 41(24), *Будимски* 41(27) и сл. (укупно на *-ки* 34

²¹ Ради комплетнијег увида у Петровићеву употребу графије *ы* в. нап. 8 и 9.

²² Ђок по рускословенским нормама у номинативу ове категорије долази *и*, у генитиву и локативу долази *ѣ*. Треба напоменути да В. Петровић ову *замѣнѣшь* пише и на следећи начин: nom. једн. *они ... рођ* 27(1—2), nom. мн. *они* 36(23), 36—37 (30—1). Акузатив множине, који по поменутим нормама треба да гласи *оны*, аутор ИЦГ пише на следећи начин: *онихъ* 32(20—21), 37(7), — *они* 21(8), 35(20).

примера), *йослѣдни* 26(22), *двоогородни* 29(12), *они ... родъ* 27(1—2), *слѣпіи* 26(16), 26(17), *Мурайъ вѣтори* 26—27(30—1), *котори* 11(20), 14(10), 17(20), 19(7), 19(29), 20(10—11), 22(3), 26(18—19), 28(1) итд. (укупно 24 примера), *Стефанъ яїти* 18(18—19) и сл.

б) ном.—акуз. једн.: ном. *Стефанъ вѣторий Царь Сербской* 15(7—8), *Патриарх Сербской* 37(30), 38(9—10), *славной монастырь* 15(6), *сильной Стефанъ* 15(19—20), *Стефанъ шесѣтой* 18(23), *другой здѣшъ* 21(24), *бояринъ Венецианской* 29(25), *родной ... братъ* 31(16—17), *которой* 11(2), 20(12) и сл. (укупно 19 примера), акуз. *великой городѣ* 13(15), *которой городъ* 13(18—19), *въ лагерѣ Турецкой* 33(25—26).

Док примери под а представљају српскохрватски фонетски начин обележавања поменутих категорија, облици под б одлика су руског народног језика. Ако традиционално писање ових наставака означимо са в, онда добијамо следећи однос: а = 73, б = 22 и в = 41. У процентима то износи: а = 54%, б = 16% и в = 30%.

6. Графија б

а) Најчешће ово слово налазимо тамо где је место староме вокалу б: *бѣднѣ* 40(17), *онъ бѣдны* 42(30), *Бѣлойавличи* 16(27), 17(4), *отъ Бѣлойавличъ* 17(4—5), *на бѣлой лошади* 35(18), *Бѣлое поле* 36(26), *Миѣрополитъ Бѣлградски* 40(10), *бѣху* 19(20), *бѣше* 23(21), *бѣжка* 37(31), 19(12), *бѣжаль* 20(3), 38(9), *люди избѣгши* 30(20—21), *иѣобѣгоша* 23(18), *бѣжистъ* 25(1), *убѣжка* 41(2), *завладѣли* 9(6), *заявлѣши* 18(25), *заявлѣши* 21(8), *владѣль* 29(12), 29(18), *владѣли* 30(4—5), *владѣюшъ* 30(6), *извѣстіе* 33(22), 38(31—32), *за вѣру* 25(6), *невѣра* 22(26), *невѣрсѣївія* 22(24), *вѣрностъ* 23(9), 31(4), 39(3), *вѣрно* 30(22), *вѣрне ... Воеводе* 22(30), *вѣрилъ* 41(15), *не вѣреїтъ* 22(1), *невѣрній Волкъ Бранковичъ* 22(16), *вѣчнодосїїославные йамаїи* 30(29), *видѣти* (инф.) 37(14), *видѣша* 19(20), *иѣровидѣвъ* 19(1), *не видѣхомъ* 16(25—26), *видѣли* 35(18), *гнѣвомъ* 19(23—24), *иѣргрѣшеніе* 9(4—5), *рѣчи дѣвма* 24(4), *дѣвѣти ... гдѣ* 25(25), *ДѢЙСТВИТЕЛЬНОМУ ... СОВѢТНИКУ* 3(8), *дѣвѣтии* 12(13—14), *дѣвали* 15(5), *здѣвали* 15(15), 30(19), 38(26), *раздѣляєть* 36(29), *благодѣяніе* 34(26), *свидѣтельство* 37(3—4), *заявлѣли* 42(6), 43(11), *дѣлишъ* 17(1), *дѣвицою* 21(1), *со дѣвѣми* 30(26), *въ иѣрезрѣніи* 10(3—4), *измѣнникъ* 24(30), 25(12), *за измѣну* 10(4), *измѣнниши* 21(27), *не имѣюшъ* 34(25), *имѣль* 31(15), *имѣли* 7(10), *со ... имѣніемъ* 43(6), *исїовѣданія* 42(8), 42(14), *исїовѣдаши* 41(18), *изъ крѣпости* 35(21—22), *крѣико* 36(11), *укрѣйлени* 37(1), *лѣто* 19(13), 25(27), *до лѣта* 29(18), 30(5), *лѣта* 30(5), *въ лѣто* 15(12), 15(20), 16(16), 18(19), 27(6) итд., *къ лѣтному восїоку* 16(17), 16(21), *седмолѣтнаго сына* 19(2), *въ ... лѣсу* 19(10—11), *съ лѣвые сїбороны* 17(11—12), *лицемѣрним ... кляїтвамъ* 33(24—25), *мѣсто* 13(17), 15(27), *мѣста* 16(1), *на мѣсто* 30(6), 30(23—24), *мѣсяца Іюнія* 27(7), *намѣрялся* 43(7), *нейремѣнное войску* 36(15—16), *иѣкошорій* 9(14), *иѣкошоріе* 12(1—2), *иѣкошоры* 9(10), *иѣсколько* 14(9), *иѣколико* число 42(7), *обѣщанія* 33(18), *обѣщаніемъ* 37(29), *обѣщался* 21(27), *обрѣшайоїся* 10(21—22), 12(10—11), 36(28), *обрѣтились* 38(20), *оїредѣли* 32(22—23), *оїрѣснокъ* 41(17), *йолѣнивши* 34(1), *йолѣнили* 38(15), *йолѣнившъ* 41(4), *йобѣдахъ* 36(7), *йобѣдишъ* (инф.) 43(9), *йобѣжденъ* 20(29), 21(1), *йобѣдительно* 32(20),

шодъ подзрѣниемъ 20(15), завѣсиши 38(12), подвѣши 34(2), преѣвищаго 18(21), разсѣя (3. л. једн. аор.) 19(11—12), рѣка 13(11), 13(7), 21(20), 36(29), рѣке 14(6), 16(26), рѣки 16(1), 16(19), 18(11) итд., разумѣвѣйся 43(9), рѣчъ 22(23), 24(4), рѣчи 21(30), Григорій слѣпъ 26(16), Стѣфанъ слѣпъ 26(17), ослѣпилъ 26(30), свѣтии 23(8), 25(25), всѣдоше 23(17), смѣлости 6(5—6), смѣло 32(18), оишѣ сѣверу 13(9), къ сѣверу 14(15), 15(1), 16(3) итд., слѣдующиу рѣчъ 22(23), до ... сїѣвъ 41(6), тѣла 41(17), ушѣсняюишъ 42(21), усмойрѣли 12(1), не усїѣль 27(9), уѣздъ 14(25), 15(22), 17(10), уѣзди 16(3), уѣзды 17(15), два уѣзда 14(22), тири уѣзда 15(2), хоїѣли 38(12), 42(29), нехоїѣщаго 18(20), цѣлебніе ... моющи 26(9), ис-тиочники цѣлищелніе 15(28—29), цвѣттало 25(25), человѣка 35(18), 42(16), человѣкъ 33(26), 20(30), 34(10), 34(17), 36(1), цѣлаго Иллирика 40(5), цѣлую ... йравинцию 38(15—16), знаїнѣшихъ Турокъ 35(30), милосѣи-вѣшаго оишѣравленія 6(3), юкорнѣише ѹрошу 8(1), преодолѣвшее ѹргерѣ-шеніе 9(4—5), тири всѣйресвѣтлѣищемъ ... двору 5(4—7), СІЯТЕЛЬ-НѢЙШІЙ ГРАФЪ 5(1), усерднѣише желаніе 7(9—10), въ ... башнѣ 36(1), въ главѣ 43(1), во Авоонской горѣ 10(22), въ десницѣ 22(21), въ раз-мѣнѣ 25(18), то истиинѣ 31(14), въ Москвѣ 8(10), 39(11), то ... юббѣдѣ 32(29), въ размѣнѣ 25(18), тири рѣцѣ 19(19), САМОДЕРЖИЦЪ ВСЕ-РОССІЙСКОИ 3(5), на ... сїоронѣ 17(12)²³, о ... воинсївѣ 19(17—18), въ государсївѣ 12(22), въ Константиноіойолѣ 40(21), на ... лисїв 43(1—2), въ лѣтѣ 15(27), то Милютинѣ 26(2), въ мирѣ 33(5), обв ... народѣ 37(15), о народѣ 38(22), во ... осѣровѣ 14(9—10), въ поддансїиѣ 40(18), во ... ѿянсївѣ 19(27), то Стѣфанѣ 26(3), ... о Герцогѣхъ 12(12—13), въ ... годѣхъ 34(12—13), 37(4—5), во Иноцѣхъ 11(10), на лошадѣхъ 23(17), въ ... монастїрѣхъ 12(11), о Царѣхъ 12(12), себѣ 7(12), 12(4), 20(5), 21(9), 38(30), 39(5), 42(13), къ себѣ 38(26—27), на себѣ 42(20), тѣбѣ 23(9), 23(12), со всѣмъ 11(18), со всѣмъ воинсївомъ 24(27—28), всѣмъ (д. множ.) 25(21), 34(11), со всѣми 25(12), со всѣхъ сїоронѣ 38(20), тѣхъ 37(5), вѣратиѣ 9(2), вкуйѣ 14(2), 18(21), 22(9), 27(25), вскорѣ 21(16), горѣ (предлог) 24(17), добрѣ үришелъ 23(24—25), кромѣ 17(17), 20(8), 31(11), 33(15), 41(7), 41(14), окромѣ 40(2), тонынѣ 12(21), донынѣ 38(33), 43(8—9), нынѣ 36(22), Султанъ нынѣшиній 40(26—27), тиервѣе 24(20), 25(22), юсльѣ 9(9), 10(6), 10(11—12), 11(11), 12(13), 26(9), 30(19), 30(27), юсльѣдѣ 13(19), 14(1), 15(12), 15(20), юсльѣди 11(9), 15(12), 20(29) итд., юсльѣждѣ 27(10—11), юсльѣдни ... Десѧтѣ 26(22—23), юсльѣдни врази 42(18—19), дѣвѣ 14(2), не восходиѣ 20(19) и сл.

б) Графија є понекад се среће и тамо где јој етимолошки није место.

Примери ѡдѣ 9(20), 10(14), 11(16), 13(14), 14(20), 14(28), 15(4), 15(23), 15(27), 16(24), 20(22), 30(25), 35(14) и нигдѣ 16(25), који пред-стављају облике са секундарним є (уп. старословенско кѣде), у овом графијском лицу егзистирају и у рускословенском односно руском језику (уп. Акад. Словарь I 536; II 598).

²³ Са є је написан и датив имена МИХАЙЛЪ ПЛАРИНОВИЧУ 3(11), које аутор ИЦГ, очито, мења по женској промени.

У складу са рускословенским правописом са *ѣ* долазе и следећи облици: *всѣ народы* 17(16), *всѣ ... христіане* 42(11—12), *всѣ взяли* 11(19), *всѣ ѿри країнѣ* 20(28), *оїштолѣ* 16(12), *здѣсь* 17(15), 36(20), *смѹрѣли* 12(16).

Следећи примери са *ѣ*, који не одговарају рускословенским правописним нормама, сведоче о екавском читању поменуте графије: *онѣ ... христіане* 42(11—12), *имѣна* 39(1), *їлѣменицу* 26(19), *Зеїѣ* (ген. једн.) 16(26), *оїш Зеїѣ* 28(29), *съ сїоронѣ* 22(14), *невѣрѣ* (ген. једн.) 23(11), *изряднѣ конници* 25(2), *оїш Херцеговинѣ* 30(20—21), *їерсонѣ* (ном. мн.) 12(14), *рѣкѣ* (ном. мн.) 14(2).

Према латинском linea у ИЦГ долази *линѣа* 16(30).

в) Нису ретки ни примери са *е* уместо етимолодшког *ѣ*. Међутим, они се у истом графијском лицу срећу и у руском односно рускословенском језику: *бреги* 14(30), *въ ѹтое времѧ* 17(30), 20(9—10), *во ихъ времѧ* 18(17—18), *во времѧ* 30(8), *оїш того времени* 18(4), 42(13), *нейремѣнное* *войску* 36(15—16), *їоштерялъ* 28(2), *їоштерали* 15(13), *расїерали* 34(21), *умреїши* 42(17), *уїоштребляюїшъ* 12(6—7), *Цесарь* 11(21), у *Цесаря* 38(29), *Цесарю* 11(17), 38(28), 40(25), *Леїольдъ* *Цесарь* 38(7—8), *Леїольда* *Цесаря* 9(18—19), къ *Римскому Цесарю* 11(15—16), въ *Цесарю* 9(11), *во армїю* *Цесарскую* 38(13—14), *ВѢ ОБЛАСТИ ЦЕСАРСКОЙ* 41(20), *їредѣ* *Цари* 12(14), *їребысій* (3. л. једн. аор.) 27(21—22), *їредѣ* *глази* 25(17), *їредѣ* *собою* 35(19), *їрежисде* 9(12), 13(4—5), 15(14—15), 15(27), 16(13), 17(21), 18(11), 21(7), 27(3), 36(23), 42(2), *дойрежисде* 16(17), *їош* *їрежиснему* 41(10), *владаїелей* *їрежиснихъ* 6(7), *їредложисиї* (инф.) 6(12), *їредаося* 8(1—2), *їредали* 33—34(30—1), за *їреодолѣвше* *їреерѣшеніе* 9(4—5), *їреблагій* *Богъ* 9(7), *їресіавися* 9(20), *їресіавися* 27(18—19), 29(24), въ ... *їрезрѣбніи* 10(3—4), *їреївицаго* 18(21), *їрекрасною* *Маріею* 21(2), *нейресіанно* 21(29), 22(6), *їредречени* *двою братиевъ* 26(28—29), *їребысій* (3. л. једн. аор.) 27(21—22), *кляїтвойресіштуникъ* 28(25), *їре неся* (3. л. једн. аор) 28(29), *їредводительствомъ* 30(16—17), 31(13), 32(24), 33(9), *їредсіавивши* 40(23), *їремнога* 40(29), на *їресійоль* 43(4).

Поменимо овде и облике: *Никола Свѣтлоча* 32(9), *Бошко Сѣйа-новичъ* 32(9—10), *целую Жуїу* 16(16), въ *Зеїе* 18(4) и о *Словянехъ* 10(13—14), за чије *е* не налазимо потврду ни у рускословенском језику.

г) Сасвим су ретки примери у којима уместо графије *ѣ* налазимо траг јекавског рефлекса јата: *їравинција* *Влєшивачка* 16(21—22), *Мію-шко Плєшивчевичъ* 32(12), *Белице* 16(3—4), *Белойавличъ* 32(13), *Данила Счѣчевича* 31(13), *Чеїко Пилеїичъ* 32(13—14), *обезумлѣлъ* 19(24—25). У овим примерима дошло је до јекавског јотовања (*їје* > *їље/вље*, *бје* > *блѣ*, *ѡїје* > *ће*, *ѹ(в)је* > *ће*, *мје* > *мље*), што је, као што видимо, у ИЦГ и регистровано. Значајно је напоменути да се у овим случајевима ради углавном о именима из завичаја аутора ИЦГ.

д) и, најзад, примери: *їравинција* *Rieчка* 16(11) и *городъ* *Rieчка* 16(11) представљају ијекавски рефлекс старога јата, тј. у њима се пише *ie* место *ѣ*.

Изнесени примери употребе графије *ѣ* показују да се она, прво, употребљава најчешће тамо где је место некадашњем вокалу *ѣ* а што

значи да је у питању заступљеност традиционалног писања; друго, у низу примера слово *ѣ* употребљено је место очекиваног слова *е* што се подудара са одговарајућим рефлексом јата у руском језику. Неколико примера, поменутих горе, откривају јекавско-ијекавски изговор народног језика аутора ИЦГ.

7. Вокално *r*

За старо самогласичко *r* у ИЦГ редовно налазимо *-er*, било да се ради о речима које искључиво припадају руском односно српском језику. Примери: *Бергановъ* 13(12), без ... *Бергановъ* 20(23—24), *къ Берганомъ* 38(11—12), *ниже Вертиогради* 13(13), *оіъ ... верху* 13(9), *оіъ верхъ* 16(29), *до верхъ Голіе* 17(2—3), *Гербаль* 14(29), *оіъ Гербля* 15(1), *йtrimоріе Гербалское* 16(2), *держаль* 22(20), *содержийъ* 29(8), *дерзнуль* 9(16), *Зверстинъ* 16(5), *Кертиоле* 15(3), *Меркоевичъ Хасъ* 36(25), *Волкана Князя Мернавчича* 20(16—17), *мертавъ* 23(30), *рыбы яасиерви* 16(24—25), *иерви* (ном. једн.) 21(10), 25(27), 28(20), 35(20), *иервое* 18(7), 34(26), *иервому* 24(26), *иервѣ* (прил.) 24(20), 25(22), *Самодержецъ* 30(30), *САМОДЕРЖИЦЪ ВСЕРОССИЙСКОЙ* 3(5), *Самодержицемъ* 20(6), 20(26), 21(12), *Сербія* 36(14), *Сербіи* 40(3), *Сербли* 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(23), 41(9), *о Серблехъ* 10(1), *у Серблехъ* 10(3), *на Сербле* 19(30), *Серблемъ* 20(25), *Сербски Десѣоиъ* 26(22—23), *Сербски Князь* 21(12), *Царіе Сербскіе* 10(16), *Царіе Сербски* 15(18), 18(16—17), *Царь Сербской* 15(8), *Сербскомъ землю* 26(10), *Славеносербского Черногорского народа* 6(1—2), *смерть* 19(1), *ио смерти* 29(17), *ядомъ смертныымъ* 15(11), *смертноноснаго яда* 20(16), *совершенно* 32(28), 37(1), *усерднѣйшее желаніе* 7(9—10), *церкви* 15(18), 41(4), *въ церкви* 42(10), *церкве* 42(16), *церковъ* 25(6), 29(4), *чеврленихъ* 42(30—31), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), *Черную гору* 17(1), 38(1), *въ Черную гру* 26(17—18), 28(29—30), *на Черную гору* 30(16), 32(23—24), 32(27), 33(8), 33(16), 33(28—29), 34(28—29), *Черномъ горомъ* 27(17—18), *о Черной горы* 13(2—3), *Черногорецъ* 11(14), *Арсеніе Черногорецъ* 37(30), *Черногорца* 37(24), 42(30), *Черногорцы* 15(15), 16(14—15), 33(10), 34(21), *Черногорцы* 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Черногорціи* 16(7), *Мишайойолийъ Черногорский* 8(7), *Офицори Черногорские* 15(24), *Герцоги Черногорские* 15(28), *Іоанъ иерви Черноевичъ* 20(14—15), *Іоанъ Черноевичъ* 29(27), 30(2), *Іоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16), *Иванъ Черноевичъ* 27(39), 28(10), 28(15), 28(27—28), *Ивана Черноевича* 28(12—13), 28(20—21), *Ивану Черноевичу* 26(18), 26(4—5), *Смиєфанъ Черноевичъ* 27(19—20), *Симефана Черноевича* 27(16), *Георгіе Черноевичъ* 28(4—5), 29(21), *Георгія Черноевича* 29(13—14), *Константина Черноевичъ* 29(24), *Викторъ Черноевичъ* 29(30), *Черноевичи* 30(4), 72 *черница* 15(11—12), *Махомейъ Четвертийъ* 43(5) и сл.

Тешко је рећи да ли је аутор ИЦГ у неким од ових примера изговарао вокално *r*.²⁴ Такав изговор може се претпоставити пре свега ј—низу наведених речи које прёдстављају искључиво одлику нашег

²⁴ Уп. нпр. код других наших старих писаца који су вокално *r* означавали са *er* (Млад. Рајић 30—31; Албин Нов. 12; Кашић Вид. 25—26).

језика, као и у примерима типа *мертавъ* 23(30), који су напола србизирани. Доследно присуство *-ер-* на месту старог самогласничког *р* у свим примерима у ИЦГ не дозвољава извођење сигурнијег закључка о изговору са вокалним *р* неких од тих случајева.

У примерима: *кровъ* 25(5), *йолуосировъ* 15(2), *въ... осировъ* 30(25), *во ... осировъ* 14(9—10), *осирововъ* 14(9), срећемо групу *-ро-* која је, свакако, искључиво фонетског карактера у складу са изговором ових речи у руском језику. Исти је случај и са примерима где налазимо групу *-ре-*: *Грекъ* 40(21), *Греки* 29(8), 40(31), у *Грековъ* 21(5), *оіъ Грековъ* 40(19), *Грецию* 18(25—26), *Греческаго юравославія* 29(3—4), *исловѣданія Греческаго* 42(8), *кресиими* 38(17).

Сасвим ретко у ИЦГ налазимо *-ар-* место нашег домаћег вокалног *р* и то само у примерима од *Хрвай-* : *Харвацкую* (акуз. једн. имен.) 18(26), *Архиерей Харвацки и Карлошиедски* 41(30). Овде се ради, свакако, о фонетском писању руског изговора ових примера са *-ар-* (тј. *-оф-*) што иначе аутор ИЦГ то понекад чини (в. т. 23а, 26). Мање је вероватно да се овде ради о обележавању вокалног *р* са *ар*, што је била пракса у нашој старој латиници.

8. Сугласник *j*

На крају слога и речи сугласник *j* В. Петровић доследно бележи знаком *й*: *дѣйствиїелно* 12(13—14), *съ ... Гойкомъ* 19(15), *войною* 20(27), 20(30), *войну* 21(11), 21(16), *йойду* (1. л. једн. през.) 23(12), *йойши* 24(10), *Михайла Ивановичъ* 32(5), *войска* 32(23), 33(8), 34(28), *знатињишихъ Турокъ* 35(30), *въ крайнюю нужду* 38(19—20), *Самодержициѣ* *Всероссийской* 3(5), — *владаїелей* 6(7), *земли нашей* 6(8), *Царей* 6(9), *Василий Пеїровичъ* 8(10), во *Афонской горѣ* 10(22), у *Сербской Патриархи* 10(24), у ... *Патриархи Пекской* 10(24—25), великой городъ 13(15), *оной земли* 13(17), *который* 15(7), *вторый* 15(8), *свѧтый Савва* 17(30), 18(7), *сильной Царь* 18(23—24), *о самой ... власиї* 19(8—9), *здравствиїи* 23(1), *Архиерей Босанскїй* 40(6), *Митрополитъ Черногорскїй, Скендерискїй и Приморскїй* ... 8(7—8) и сл.

9. Писање *j* у међувокалском юложају

У писању *j* у интервокалном положају В. Петровић није био доследан: у зависности од вокалске околине аутор ИЦГ понекад је писао а понекад испуштао сугласник *j*.²⁵

а) *и + j + самогласник*

Примери за овакво писање већ су дати у т. 3, где је разматрана употреба слова *i* пред самогласницима, а овде ће се дати коментар о писању *j* у одговарајућем интервокалном положају.

-и + j + а

Док у 89 примера ову групу аутор ИЦГ обележава са *i + я*, где графијски јотовани вокал значи присуство сугласника *j*, 43 примера

²⁵ Уп. сличан поступак код неких писаца XVIII и XIX века: Ј. Рајића, Ст. Ноавковића и М. Видаковића (Млад. Рајић 32—33, Албин Нов. 17—18, Кашић Вид. 21—22).

налазимо написана са *i + a*. Важно је напоменути да исте речи В. Петровић некад обележава са *ia* а некад са *ia*: *йравинція*, *Венеціяни*, *Григорія*, поред: *йравинціа*, *Венеціаномъ*, *Григорія* (в. т. За). Изузетке од оваквог обележавања *u + j + a* в. у нап. 8.

-u + j + e

Ову групу аутор ИЦГ бележи доследно са *ie* (в. т. За. Изузетке в. у нап. 9).

-u + j + u

Групу *u + j + u* аутор бележи са *iu*. На пример: дат. једн. *къ имѣріи* 7(11), ген. једн. *Македоніи* 35(9), *байалии* 35(17), *Делматіи* 40(4), *Болгаріи* 40(4), *имѣріи* 40(24—25), *Монархіи* 43(1), лок. *ири зачайти* 35(16—17), *на байалии* 35(23), *о заключениі* 33(19), *у мійройоліи* 10(25), *въ ... йрезрѣбніи* 10(3—4), *въ ... йоношениі* 10(3—4), *въ Се(r)бліи* 10(23), *въ ... состояніи* 38(32—33), *въ Унгаріи* 29(23) и сл. (в. и неке примере из т. 3).

Следећи примери, који у себи имају групу *-iju*, одштампани су без ове групе, односно са означеним гласовним процесом: *-u < iju*: *у Сербской Патріархи Пекской* 10(24—25), *Албани* (ген.) 35(9), *во Албани* 35(10).²⁶

-u + j + o: съ Россіомъ 32(22).

-u + j + y

Сви примери ове врсте написани су са *i + ю* (в. т. За).

б) *Самогласник + j + u*

e + j + u

За ову групу нашао сам само следеће примере: *Arхіереи* (ном. мн.) 41(20), *Arхіереи* (инстр. мн.) 40(24), *Arхіереи* (акуз. мн.) 40(31).

-o + j + u

своимъ 12(23), 13(16), 24(19), 31(18), 39(5), *съ своимъ* 40(23), 42(8), *своихъ* 33(11), *обоихъ* 24(12), *мои Воеводе* 22(30), *кои* 25(18), *воинство* 22(4), *воинства* 19(16), 20(1—2), 35(4—5), 35(13), 35(29), 36(6), *воинствомъ* 19(25), 24(27—28), 24(29), *Воисаву* 27(23), 28(6), *сосѣдийъ* (3. л. једн. през.) 41(11—12), *йосѣроилъ* 15(7), *йосѣроили* 15(18).

За групу *a + j + u* и *y + j + u* нисам нашао примере (о групи *u + j + u* в. т. За).

Самогласник + j + самогласник

А) — *a + j + a*

Дуная (ген.) 40(5), *въ ... краяхъ* 7(1—2), *случаяхъ* 36(8—9), *болярка Венеціянская* 29(26), 29(29), 30(1), *другая* 13(11), *йравинція Лешанская*

²⁶ Да се ради о поменутом гласовном процесу сведоче следећи облици: *Сербскую патріархию Пекскую* 41(5—6), *на Албанію* 34(13—14), *во Албанію* 35(22—23), *Албанію* 36(30), 43(11).

16(18), новая 22(26), оная 13(4), 32(21), юрочая 36(13), Сербская господа 20(7—8), 25(16—17), Сербская армия 21(19), Черная гора 43(9—10), 43(11), 43(15), которой 10(2—3), 13(8), 14(7), 16—17(30—1), 17(7) итд., лаская 19(10), выхваляя 31(4), 37(26), возбуждая 31(5), включая 36(8), нечаянно 19(29—30), 33(29), 36(4), 42(11), не чаяль 21(13), наийаюћи 14(18) и сл. Пример святаго отца Николаа 42(10—11) представља изузетак у обележавању *a + j + a*:

— *a + j + e*

въ Сараево 38(24—25), юросићирајећи 16(17—18), коруноваећи 19(2), вручајећи 19(3), не дојускае 19(25), не знае 19(26), юосилајећи 21(13), собирајећи 21(16), 22(4), ојтрављајећи 22(4), скучаети 22(6), призывајећи 22(7), убивајећи 24(16), юодићирајећи 24(19), возможајећи 24(27), желајећи 25(4), гњввајећи 27(9), раздѣляјећи 36(29), удивљамо се 14(5), ојредѣв-ляемимо 37(6), озлобљемо 40(19) и сл.;

— *a + j + y*

къ Дунаю 38(2—3), юочићаю 7(12), юредајуся 8(1—2), не знаю 9(10), 23(14), вручаю 23(9), обрѣћајући 10(21—22), 12(10—11), юй-щебляюћи 12(6—7), најајлоји 14(18), ожидаюти 22(2), најадајући 24(7), убивајући 24(8), юоимајући 24(25), не юозволяјући 33(15), забывајући 34(26—27), дајући 36(19), обрѣћајући 36(28), юочивајући 41(8), не ю-зволяјући 41(12—13), не дојускајући 42(15), 42(17), юћвснијајући 42(21), называјући 43(14), обрѣћајући 5(4), ожидаюти 6(2).

За групе *a + j + i* и *a + j + o* нисам нашао примере.

Б) *e + j + a*

Андрејанойоль 21(5), сеј (ген. једн. пок. зам.) 9(2), ЕЯ ИМПЕРА-ТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА 3(3—4), 5(5—6), ея 13(10), всеј Сербији 40(3), заруки своја 41(19), своја лошади 35(1), ућрудившијеся 25(18), — Архиереја (акуз. једн.) 18(8), — благодѣјије 34(26), разсѣја (3. л. једн. аор.) 19(11—12), имѣја (прил. вр. сад.) 28(12). Према лат. linea у ИЦГ налазимо линѣа 16(30);

е + *j + e*

елеемъ 15(1), 9 Архиереевъ 41(31), бывшее обхожденіе 7(2—3), усер-днѣйшее желаніе 7(9—10), юреодолѣвше юрегрѣшиеніе 9(4—5), хорошее вино 14(28), сосѣдоящее 36(3), церкви наше 42(16), — юервѣ 24(20), 25(22), болѣ 33(7), разумѣйши 43(9), имѣемъ 37(4);

— *e + j + o*

Архиереевъ 40(7);

— *e + j + y*

мејду ... Делматијею 42(1—2), Архиерею 41(13), казначею 24(1—2), Аморею 30(9), съ фамилијею 20(1), убијцею 20(20), Маријею 21(2), армијею 21(22), 34(6), конницею 21(23), вѣторицею 24(20—21), своею рукою 19(11), 27(11), Божијею же юмоштијо 34(7), — владѣюћи 30(6), имѣюћи 34(25);

— *e + j + u*

(в. горе под б)

— В) — о + ј + а

Бояна 14(7), Бояне 14(6), къ Бояни 14(12—13), бояринъ 29(19), 29(21), 29(25), 29(27), 30(2), боярина 42(28), Боярскихъ фамилий 15(17), Боязийъ 24(26), Боязийа 25(21), Боязийу 24(26), йокоя 36(18), йосио-янсиво 31(4), ћо ... состоянији 38(32—33), состояијъ 37(3), стиољијъ 24(22), состояла 21(20), состояли 36(23—24), стояли 19(26), йояхалъ 26(17), убоялись 37(18), состоящее 36(3), состоящая 43(9—10);

— о + ј + е

Васоевичъ 32(16), Васоевичи 17(11), 38(13), Шишоевича 18(8), Вое-вода 21(22), 21(25), 22(12), 24(19), 31(20—21), 31(22), 31(26), 32(1), 32(2), 32(3), 32(6), 32(9), 32(12) итд., Черноевичъ 20(14—15), 27(19—20), 27(30), 28(4—5), 28(10), 28(15), 28(28), 29(21), 29(27) итд., Стане Мариновичъ 31(26—27), Меркоевичъ 36(25), Стефана йроен-лѣїнаго 20(17—18), народи ... военниe 36(27—28), военныхъ 36(8), воевалъ 35(28), воевали 27(26), йосијроенъ 14(11), Сербское государсиво 21(7), Сербское царсиво 25(24), герцогсиво Черногорское 27(2—3), йерьвое Черногорское благодѣјніе 34(26), которое 13(6), 13(16—17), 14(5), 19(18), 20(7), 25(24), 34(22), 36(17), другое 34(18), Бѣлое йоле 36(26), моего 22(27), 23(27), моему 3(12), своего 25(17), 28(12), 29(17), 30(21) итд., море Адріатическое 14(8) и сл.;

— о + ј + ў

союзниковъ 33(11), двоюродни ... браїль 29(12), двою браїлевъ 26(29), къ бою 24(15), на бою 27(9), зимою 18(17), руково 19(11), 27(11), 32(18—19), войною 20(27), 20(30), 33(14), 34(13), молодою дѣвицю 21(1), Зейю (топоним) 27(11), съ великую охойою 32(18), вооруженнию рукою 32(18—19), безчесїною измѣною 33(27), Черною горою 42(1—2), Босною 42(6), свою 19(1), 23(8), 26(13), 26(19), 28(16) итд., кою 20(3), мою 22(29), съ собою 22(29), со мною 25(5), Сербскою армією 21(21—22), йрекрасною Марию 21(2), конницею Босанскою 21(23—24) и сл.;

— о + ј + о

(нисам нашао примере);

о + ј + и

(примере в. горе под б)

Г) — ў + ј + е

сказуеијъ 10(15), не вѣруеијъ 22(1), куеијъ 22(7), оклевеијуе 23(12), йоказуеијъ 43(2), гора Остирогъ именуемъ 16(28—29);

— ў + ј + о

Књазъ Волкъ Вуйовичъ 32(8);

— ў + ј + ў

Черную гору 17(1), 26(17), 28(29), 30(16), 32(24), 32(27), 33(8), 33(16) итд., которую 16(6), 21(3), 28(19), 29(7), 30(14), Харвацкую 18(26), войску Босанскую 30(12), Сербскую землю 21(11—12), йравую сиорону 14(13), йяшую 33(30), шаковую 12(1), 12(7), слѣдуючу рѣчи

22(23), *шую ѿришчину* 20(26), *сказуюћи* 10(26), 35(16), *йомошесивуюћи* 30(8), *подкућијући* 42(22) и сл.;

За групе *у + j + а* и *у + j + и* нисам нашао примере.

- Д) — *у + j + а, е, и, о, у*
(в. т. 3а).

10. *Груће j + вокал на јочејику речи* аутор ИЦГ бележи на следеће начине:

а) *ја — я : я* (зам.) 5(7), 22(28), 23(5), 23(13), 38(31), *явљајући* 12(23), *јадомъ* 15(11), *јада* 20(16), *јако* 23(21), *јакоже* 36(13), 40(19), *јавно* 42(28), *јасно* 43(2) и сл.;

б) *је — е : его* (зам.) 11(21), 20(3), 22(22), 24(16), 24(24), 25(28) итд., *ему* 11(19), 11(23), 11(24), 23(24), 26(20), 36(16), 42(29), *еј* 13(7), *Ездимиръ* 32(13), *единињи* 13(5), *именемъ* 14(3), *единаго* 42(24), *едино иго* 42(19), *единъ* (брой) 26(15), 30(26), *едва* 22(23) и сл.;

в) *ју — ю : къ югу* 13(10), 14(4), 15(26), 17(3), *оћи южніе сијорони* 21(18), *Юсювъ Пашију* 37(10);

г) Примере за *јо-* нисам нашао у ИЦГ.

11. Грућа *-иј-*

Група *-иј-* у ИЦГ обележава се морфолошки и фонетски:

а) *САМОДЕРЖИЦЂ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *Самодержцељ Всесрпскій* 30—31(30—1), *оћи ... Российскаго воинства* 35(4—5), *къ ... Российской империји* 7(11), *за убијциво* 9(8), 19(24), *св ... убијцею* 20(19—20);

б) *Смиренный Михаиловић Черногорский, Скендерискій и Приморскій ...* 8(7—8), *Архиерей Славониски* 41(28), *дому Австријскому* 37(22), *убицу* 26(5).

За групу — *иј* долази свега један пример: *выти* (2. л. једн. импер.) 23(2), написан без крајњега *j*.

12. Сугласник *ћ*

У примерима: *на ћолю Кемовскомъ* 28(1—2), *Архијериской Пекскій* 40(3), *оћи Пекскога города* 38(10—11), *Сербскую ћархију Пекскую* 41(5—6), *у Сербской Пайјархи Пекской* 10(24—25), *Пашроевики* 14(23), *оћи Пашроевикъ* 14(23), на место српскохрватског гласа *ћ* налазимо графију *к* која у основи представља традиционалан начин означавања поменутог консонанта у српскословенској писмености. Самим тим, у овим примерима узимамо да слово *к* означава сугласник *ћ*.

Међутим, у низу српских презимена и имена, која долазе у ИЦГ, место *ћ* налазимо *ч*, што представља фонетску адаптацију ових речи према руском језику, а не обележавање словом *ч* сугласника *ћ*. Примери:

Волкана Бранковича 23(11), *Волка Бранковича* 27(10), *Воеводе Дрекаловича* 35(27—28), *Ивана Косанчича* 23(1), *Милорадовича* 26(26), *Милоша Обилевича* 21(28—29), 22(27—28), *Данила Пејровича* 34(15—16), *Георгия Черноевича* 29(13—14), *Јоанна Черноевича* 27(12—13), 29(16),

Ивана Черноевича 28(12—13), 28(20—21), *Симефана Черноевича* 27(16) и сл., — за ... *Волканомъ Бранковичемъ* 25(8—9), съ *Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *Данила Счайчевича* 31(13), *Чејко Пилешичъ* 32(13—14)²⁷, — *Богдановичи* 15(25), *Брайтоножичи* 17(11), *Бѣлойавличи* 16(27), 17(4), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Лешевичи* 15(3), *Пейровичи* 15(24—25), *Радоничи* — 5(25), *Текличи (Теклићи)* 16(3), *Ченгичи* 34(4), *Черноевичи* 30(4), — *Милошу Обилевичу* 23(21), 25(23), *Ивану Черноевичу* 26(18), 29(4—5), *Волкъ Мичуновичъ* 31(23), *Думанъ Паше Чујрелича* 33(9—10), *Чујреличъ Везиръ* 33(17), — *Ездимиръ Бѣлойавличъ* 32(13), *Георгіе Болковичъ* 26(12—13), *Волкъ Вуйовичъ* 32(8), *Богичъ Вучковичъ* 11(11—12), *Раде Гвозденовичъ* 32(11), *Радоня Дрекаловичъ* 32(15), *Иванъ Косанчићъ* 22(15), 23(16), *Волкъ Мичуновичъ* 31(23), *Милошъ Обилевичъ* 21(22—23), 23(22—23), *Озриничъ* 16(4), *Василий Пейровичъ* 8(10) и сл.

У вези са примером *Текличи (Теклићи)* 16(3) не можемо бити сигурни да почетно *T* означава глас Ђ. Можда је у свести Петровићевој била присутна асоцијација да име овог племана потиче од *Текла* (св. Текла) о чему постоје извесни, али не у пуној мери прихватљиви подаци.²⁸

13. Сугласник ђ

у погледу писања африката ђ налазимо три начина. У облицима *Бергановъ* 13(12), 20(23—24), къ *Берганомъ* 38(11—12), пише се г у складу са српскословенском традицијом. У примеру *Књазя Луки Доукадгина* 28(6)²⁹ налазимо однекуд групу дг, док у презимену *Воевода Волкъ Чурашиковичъ* 32(6—7) и имениу *Чонъ Стала Клименитъ* 32(17), долази неочекивано ч. Иначе, слово ч у ИЦГ редовно означава сугласник ч:

а) ча : *Кучанъ* 35(15), *Морача* 13(11), 14(3), 17(7), *Ровчани* 17(6), *Милошъ Тойличанинъ* 22(14—15), 23(15—16), *Милоша Тойличанина* 22—23(30—1) и сл.;

— че : *на вечеру* 22(8), *на вечери* 15(11), *Вучетића Радоничъ* 31(19—20), *Пейръ Вучетићичъ* 31(25), *Станко Ковачевичъ* 31(23—24), *Мораче* 17(9) и сл.;

— чи : *Иванъ Косанчићъ* 22(15), 23(16), *Косанчика* 23(1), 24(13), *Кучи* 17(13), 38(13), *Мернавичча* 20(17), *Морачи* 16(19), *Турчишися* 23(20) и сл.;

— чо : нисам нашао примере;

— чу : нисам нашао примере;

б) — ч — : *Богичъ Вучковичъ* 11(11—12), *йравинціа Влемишвачкая* 16(21—22), *йравинція Ріечка* 16(11), *город Ріечка* 16(11), *войску ... Херцеговачку* 30(12), *Херцеговачкіе ... Паши* 34(3—4);

²⁷ Исти поступак имамо и у топониму *Ловченъ* 15(26).

²⁸ Уп. др Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*. Етничка прошлост и формирање црногорских племена. Са 7 фотографија и 5 карата у прилогу и 3 скице у тексту. — Српски етнографски зборник, Београд (Српска краљевска академија), 1926, књ. XXXIX, 484—492.

²⁹ Уп. РЈА II 881: *Dukадин.*

— ч : Сийчъ (село и залив код Бара) 14(22), Богичъ Вучковичъ 11(11—12).

14. Сугласник *μ*

У речима где бисмо могли очекивати африкату *μ*, као на пример: *йодъ Очаковыъ* 35(3), *Требунчужского Пашу* 37(8—9), *Бунчужной* 37(11—12), 37(13), налазимо слово чу у ИЦГ (уп. РЈА VIII 786: *odžakov* 'м. varoš Očakov и heronskoj guberniji u Rusiji'; за бунчук према тур. *bundžuk* уп. Фасмер Словарь I 242).

15. Сугласници *λ*, *ν*

Приказујући Петровићеве начине обележавања сугласника *λ* и *ν*, изнећемо истовремено и бележење група *λ + самогласник* и *ν + самогласник*. На пример:

а) *λα — νа*: земля 13(4), 13(18), 14(14), *оіль Гербля* 15(1), *Ликинія Мучищеля* 11(3—4), *оіль йоля* 14(5), *на йоляхъ* 19(28), *родищеля* 18(1—2), *болярка Венеціянская* 29(26), 29(29), 30(1), *живляше* 18(5), *не ѹозволяють* 33(15), 41(12—13), *йомышляти* 19(8), *уйправляти* 19(6), *являти* 12(23), *являлися* 9(9—10), *объявляли* 9(12), 10(9), *уйпотребляютъ* 12(7), *уйправляется* 22(4), *удивляемся* 12(5), *шиляхтичами* 10(9) и сл.;

— *Боснякъ* 9(14), *Бошняки* 38(19), *оіль Босняковъ* 10(7—8), *Босняковъ* 25(2), *Бошняковъ* 35(14), *изъ Бошняковъ* 36(4), *Бошняцкие ... Паши* 34(3—4), *Князь Лазарь* 20(27), 21(12—13), 21(25), 22(1), 22(5), 22(20), 24(29) итд., *Князя Лазаря* 10(5), 20(5), 20(24—25), 21(2—3) итд., *къ Князю Лазарю* 22(5), *Княже Лазаре* 22(17), *Князь Волканъ* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6) итд., *Князь Лука Махина* 31(28—29), *Св-меонъ Неманя* 11(1), *Симеонъ Неманя* 13(19), *оіль Цейиня* 16(10), *Радона Дрекаловичъ* 32(15), *уйїсняютъ* 42(21) и сл.³⁰

б) *λυ — νу*: люди 15(9), 30(20), *съ Венеціянскими людьми* 42(25), *людей* 12(22), *людемъ* 42(19), *любоййному Министиру* 6(15—16), *щрудолюбивому ... Министиру* 6(14—16), *любиль* 19(1), *любишъ* (3. л. през.) 25(4), *съ Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *Князь Иванъ Любопыння* 32(7—8), *землю* 11(22), *на Сербскую землю* 21(11—12), *въ землю* 24(17), *у нихъ землю* 42(17—18), *въ Найулю* 27(20), *въ неволю* 36(14), *на йолю Косову* 21(17), 22(19), 24(22—23), *на йолю Кемовскомъ* 28(1—2), *на йолю Цейиню* 28(30), *по заключениі* 30(23), 32(21—22), *о заключениі* 33(19), *не включая* 36(7—8), *не оставлю* 36(20) и сл.;

— *Ситефана Неманию* 11(9), *Симеона Неманию* 17(20—21), 18(2), *не сїоминю* 26(5—6), *на йолю Цейиню* 28(30), *огню* 33(30), *въ крайнюю нужду* 38(19—20);

в) *λε — νе*: *Блелице* 16(3—4), *оіль Плеваль* 10(18), *йоле* 14(18), 14(30), *Бѣлое йоле* 36(26), *на Кали йоле* 19(13—14), *на йоле Косово* 15(13—14), *съ Королемъ Найулийанскимъ* 27(20—21), *нейріяшлемъ* 33(5—6),

³⁰ Што се тиче примера *Князь Волканъ Мернавичъ* 18(29—30) и *оіль Волкана Князя Мернавичча* 20(16—17), они могу одговарати типу *Mernavčić* који са -н-бележки РЈА (VII 77).

оӣъ нейфријателей 43(13), на Сербле 19(30), Серблемъ 20(25), о Серблехъ 10(1), ڀравинџа Влешивачка 16(22), ڀравинџа Лешанская 16(18), Ездимиръ Белойавличъ 32(13), Міюшко Плешивчевичъ 32(12), вымышилена 22(26—27), объявленъ 35(7), осіставлени 33(12), укрѣблени 33(12) и сл.;

— до лѣта 29(18), 30(5), оӣъ ... лѣта 30(5), въ лѣто 15(12), 15(20), 16(16), 18(9), 25(26—27), 27(6), 27(17) итд., въ лѣтѣ 15(27), 46 лѣтъ 17(24), къ лѣтному восітоку 16(17), 16(21), седмолѣтнаго оїрока 19(2), Стефана ڀроелѣтнаго 20(17—18), обезумѣлъ 19(24—25), ڀослѣдъ 10(6), 10(11—12), 11(11), 12(13), 30(19), 30(27—28), ڀослѣдъ 13(19), 14(1), 15(12), 15(20) итд., ڀослѣдъ 11(9), 15(12), 20(29), 35(28), ڀослѣжде 27(10—11), ڀослѣдни Сербски Десйотъ 26(22—23), ڀослѣдни врази 42(18—19), съ лѣвые сіфороны 17(11—12), съ лѣвой сіфоронѣ 22(14), Григорія Слѣбаго 26(23—24) и сл.;

— уѣздъ Негожъ 15(22), городъ Негожъ 15(22—23), оӣъ Негожъ (ген. мн.) 15(25—26), 16(2), 16(8) (такође се односи на Његуше), оӣъ негожъ (лич. зам.) 29(22), оӣъ Негушъ 31(14), 31(16), Симеона Немане 15(8), 20(13—14), Требине 28(16), у Требине 42(27), Трешнево 16(6), Цејине 16(9);

— на Цејинѣ 29(10), овамо би ишло и: гнѣвомъ 19(23—24), гнѣваєтсѧ 27(9) ако претпоставимо да се ту заиста изговарало ње.

г) љи — љи: земли 6(8), 12(17), 13(9), 13(17), 33(30), въ љои земли 17(18—19), ڀо Сербской земли 40(31—32), Сербли 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(23), 41(9);³¹

— конницѣ 25(2), коннице 25(13), конницею 21(23), съ нимъ 16(15), 18(20—21), 31(3), на нихъ 24(6), 38(17), съ ними 28(8—9), у нихъ сітайу 42(15), у нихъ землю 42(17—18), ڀослѣдни Сербски Десйотъ 26(22—23), ڀослѣдни врази 42(18—19), владайелей ڀрежнихъ 6(7);

Овамо свакако иду и примери као Волкъ Радоничъ 31(19), Вучеја Радоничъ 31(19—20), Радоничи 15(25);

д) љо — љо: Сербскомъ земломъ 26(10);

— Симеономъ Неманомъ 25(26).

На крају слога и на крају речи љ и љ се означавају на следеће начине:

А) вольносѣй 43(2), довольно 39(2—3), 41(31), народи вольніе 17(16), сіѧшельсїву 3(2), 6(13), 7(5), 7(15), сіѧшельсїва 8(5), ڀредводиашельсївомъ 30(16—17), 31(12), 32(24), 33(9), ڀобѣдишельно 32(20) и сл.;

— Андреяннойоль 21(5), владайель 29(10—11), Гербалъ 14(29), въ Консистаниннойоль 41(3), основайель 17(22), поред:

— въ ڀриморије Гербалское 16(1—2),

— оӣъ Плеваль 10(18);

Б) деньги 10(11), 40(32), за деньги 10(10), 11(12—13), деньгами 11(21—22);

³¹ Овако се у ствари третира љ и у примеру въ Себлии (погр. место Серб-) 10(23).

— брань 17(29), 28(12), очинь (прил.) 18(30), 23(21), 25(11), 38(31), 42(28), поред:

— родъ Немански 10(16), у митрополии Черногорской Цетинской 10(25—26);³²

— огенъ 41(16), Шушенъ (Шушањ — место код Бара) 14(22).³³

Обележавање сугласника љ и њ у ИЦГ показује да се они, комбиновани са вокалима, обележавају на следеће начине: ля, ня, лю, љю, ле/лѣ, не/нѣ, ли, ни, ло, но; на крају слога ови сугласници се означавају са -љ-, -л- и -њ-, -н- (в. нап. 27), а на крају речи са -љъ, -лъ и -њъ, -нъ.

16. Графија јц

Графију јц владика Василије употребљава у речима нашег и руског порекла. На пример:

аще бы 36(11), 42(16), бунтоворицъ 43(5—6), еще 22(24), 22(29), 23(30), 29(8), 36(2), защищаєтся 43(13), Архиерей Ищайски 40(13), лежащие народы 36(27), Луцица 15(2—3), Митрополити ... многащи 30(7), моици 18(1), 26(9), моицъ 41(8), мошно 18(9), ноицъ 19(30), обещания 33(18), обещался 21(27), обицесиво 15(15—16), правиница Пацроевики 14(23), отъ Пацроевикъ 14(23), Воевода Волкъ Пацровичъ 32(1—2), йомоицъ 31(6), 34(16), въ йомоицъ 30(14), съ йомоицио 30(11), 35(15), йомоицесивуюють 30(8), йомоицникъ 23(6), йтоварищевъ 24(14), слѣдующу рѣчъ 22(23), войско состоящее 36(3), болѣе 100 тысячи 33(7—8), 12 тысячи 25(1—2), ятайты 34(16—17), больши 80 тысячи 38(5), со 12 тысячи 25(13), въ 60 тысяцахъ 32(25—26), поред: тысячу 42(30), не хощеѧ 21(15), 25(7), брайта ... нехойицаго ... и ... йрейицаго 18(20—21), щасиїе 35(11), щасиїя 36(10), щасиїливо 35(2), щасиїливъ 40—41(32—1) и сл.

У речима које припадају нашем језику (*Ищайски*, *Луцица*, *Пацроевики* и сл.) може се претпоставити њихов изговор са -иц-, мада за то немамо поуздане доказе.

Заменица итио у ИЦГ редовно се бележи са чито (а никада са итио): что 22(6), 22(26), 23(14), 23(20), 24(11), 27(8), што, наравно, одговара руском начину писања овога облика.

17. Слово ё употребљено је у ИЦГ у примерима: Фруна Сербскаго Эхсархъ 8(9), во Аѳонской горѣ 10(22), отъ Аѳонские горы 18(1), во Аѳонскую гору 19(12—13), Феодоры 11(4). У њима се, као што се види, графија ј јавља у складу са грчким писањем овога знака у поменутим речима, које је продрло у старословенску, односно нашу стару ћирилицу.

³² У оба ова примера могло се радити о -н- а не о -њ- јер у језику владике Данила имамо нпр. Турии тѣребински (уп. Млад. Данило 32 и нап. 50). Потврду овоме имамо и у Његошевом језику у примерима лански, цетински (уп. Млад. Издање 208 нап. 75; уп. и Млад. Рук. 298 нап. 63, Млад. Прво изд. 163 нап. 44, Вуш. Његош 124).

³³ Према латинском *Olcinum* (место где има маслина) у ИЦГ долази Ольцинъ 34(14). Нисмо сигурни да ли се овај облик завршава сугласником љ или н, пошто наши стари споменици доносе овај топоним са различитим фонетским ликовима (уп. PJA XIX 497: *Ulcini*, *Dulcin*, *Ultin*, *Ocin*, *Ociin*).

II
ПРАВОПИС

18. Групе сугласника

A. Веза јрефикс + нова реч

- бх:* а) обхожденије 7(2—3),
- дд:* а) иодданнихъ 10(7), 33(11), въ иоддансїво 42(4), въ иоддан-
сївѣ 40(18),
- дк:* а) иодкуйући 42(22),
- дї:* а) иодиали 36(13), иодїираєйтса 24(19), иредїочитилъ 33(17),
- дс:* а) иредїставивши 40(22),
- зї:* б) расїскою 41(19), исїолнићи 33(1), восїріялъ 6(5), расїо-
ложеније 12(17—18), расїоложеніја 6(6—7),
- зс:* а) разсудила 32(29—30),
- зїї:* б) расїтерали 34(21),
- зх:* б) не восходићи 20(19), исхожденије 41(15), исходићи 13(18),
16(13), ироисходилъ 11(3), 20(12),
- зч:* а) безчаденъ 29(12), безчесїною измїною 33(27),
- зш:* а) разширеније 28(28),
- сđ:* б) здѣлали 15(15), 30(9), 28(26), здѣлаше 21(6), здѣланна
16(30), здѣсь 17(15), 36(20), здоговора 27(20), здоговорился
21(26),
- сч:* а) счисляећи 37(15—16), Данїила Счейчевича 31(13),
б) щасїије 35(11), щасїстїа 36(10), щасїливи 40—41(32—1),
щасїливо 35(2),
- иїб:* а) оїбили 34(21), оїдался 15(20), 21(4), оїдалось 18(22—23),
оїдалися 42(4),
- иїиї:* а) оїиїолѣ 16(12), оїиїуду 16(28), 17(8), 18(23),
- иїч:* а) оїиїстїи 12(15),

B. Веза основа + суфикс

- бск:* а) царсїва Сербскаго 17(22—23), воинсїва Сербскаго 19(16),
20(1—2), Сербская госїода 20(7—8), Сербская армїя 21
(19), Сербскому народу 22(25), Сербскую юнацїархію 41
(5—6) и сл. (в. т. 7),
- бсї:* а) иогребсїи 42(18),
- гсїв:* а) герцогсїво 20(11), 27(2), 36(29—30),
- ги:* а) избїгније 30(21),
- дск:* а) Архиерей Арадски 41(26), Митрополитъ Бѣлградски 40(10)³⁴
- дц:* а) сердце 23(29), иолководиџ 23(22), иолководцы 31(15),
- дии:* а) наїадише (3. л. једн. аор.) 19(30), наїадии (глаг. прил.
вр. проиш.) 33(28), въ ироишедшей брани 40(20), въ иро-
ишемъ ... году 42(23),

³⁴ Једном долази Архиерей Харвацки и Карлошедски 41(30).

- жсу:* а) *Самодержцемъ* 20(6), 20(26),
зк: б) *ниско* 22(13),
зс: а) *разсѣя* 19(11—12),
зск: а) *боярина Рагузского* 42(28—29),
зи: а) *їроизили* 10(17), 18(5—6),
-иск-: а) *САМОДЕРЖИЦЪ ВСЕРОССІЙСКОЙ* 3(5), *Самодер- жецъ Всероссийский* 30—31(30—1), *оїзъ ... Российскаго во- инства* 35(4—5), *къ ... Российской империи* 7(11),
 б) *Смиренный Митрополитъ Черногорский, Скендериский и Приморский ...* 8(7—8), *Архиерей Славонски* 41(28),
-ијсїв-: а) *за убийство* 9(8), 19(24),
сљ: б) *їомышляни* 19(8), *размышиляни* 21(6—7), *вымышлена* 22(26—27),
сњ: а) *Боснякъ* 9(14), *оїзъ Босняковъ* 10(7—8), *Босняковъ* 25(2), *уїбсняюїзъ* 42(21),
 б) *Бошњаки* 38(19), *Бошњаковъ* 35(14), *изъ Бошњаковъ* 36(4), *Бошњаціе ... Паши* 34(3—4),
сїн: а) *чесїныхъ людей* 12(23), *Зверсїно* (топоним) 15(5), *без- чесїно измїно* 33(27), *сѧсїнаго йриїаса* 38(21),
шск: а) *оїзъ йоля Зеїскаго* 14(5—6), *оїзъ Герцоговъ Зеїскихъ* 14(11), *Герцоговъ Зеїскихъ* 36(24), *Герцоги Зеїскіе* 18(6), *Зеїскаго ... Герцога* 20(8—9), *Герцога Зеїскаго* 22(2), *Герцогъ ... Зеїски* 20(19), *герцогство Зеїское* 36(29—30), *Митрополитскoe йодворие* 15(29—30), *Митрополитская резиденція* 16(9—10), *митрополитскую резиденцію* 28—29(30—1), *Митрополитскіе бороды* 16(23—24), *въ море Адріатическое* 14(8)³⁵,
 б) *Десиоуки родъ* 27(2), *Харвацкую* (имен.) 18(26), *Архиерей Харвацку ...* 41(30)³⁶,
шсїв: а) *богатїство* 42(12), *съ ... богатїствомъ* 41(3—4), 42(8—9), *їрейїстївіе* 38(25—26), *їрисуїстївовали* 12(15),
шц: а) *оїца* 29(17), *свѧтаго оїца Николаа* 42(10—11)³⁷, *исходженіе свѧтаго Духа оїзъ Оїца и оїзъ Сына* 41(15—16),
ћск: а) *Археїскойїзъ Пекскій* 40(3), *оїзъ Пекскаго города* 38(10—11), *Сербскую їайріархію Пекскую* 41(5—6), *у Сербской Па- їархіи Пекской* 10(24—25),
чск: б) *Архиерей Бачки* 41(23), *їравинциа Влешивачкая* 16(21—22), *Архиерей Карасевиччи* 41(25), *Архиерей Костарниччи* 41(29), *войску ... Херцеговачку* 30(12), *Херцеговачіе ... Паши* 34(3—4), *Архиерей Херцеговачки* 40(7),

³⁵ У облику *море Адріадукое* 42(1) долази до кривог етимологизирања.³⁶ Топоним *Солијецкое йоле* 15(4) одговара нашем *Солиоско Полье* (в. РЈА XV 909). Овде је изворни наставак -ски замењен суфиксом -ци дебијеним у везама -тски или -дски.³⁷ У облицима *їроїчіе народи* 37(2—3), *їриїчину* 12(7), 20(26), поред *їрочая* *Сербія* 36(13—14), *їричину* 12(1), 20(3), 30(15), аутор ИЦГ криво етимологизира (уп. *Фасмер III* 369; 386).

- цск: б) *Бошњацкіе ... Пашіи* 34(3—4), *йодъ власнію Венецкою* 41(12), *Мишройолиць Карловецки Сремски* 41(22), *Архіерей Ужицкіи* 40(9), *изъ Турецкихъ йодданнихъ* 10(6—7), *во обласніи Турецкой* 37(16), *въ юодданствѣ Турецкомъ* 40(18), *Монархіи Турецкой* 43(1) и сл.;
- иск: б) *Архіерей Рашики и Новомазарски* 40(8),
- В. *Веза ѹредлога с именском речју*
- к б-: а) *къ бою* 24(15), *къ Бояни* 14(12—13) и сл.,
- к д-: а) *къ Дунаю* 38(2—3),
- к з-: а) *къ зайду* 14(19—20), 14(24), 14(29), *къ зимному востоку* 17(10),
- к к-: а) *къ Князю Лазарю* 22(4—5),
- с б-: съ *Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), 34(9), *съ браїтомъ* 19(15), 27(30), *съ брашномъ* 38(26),
- с д-: а) *съ другіє стороны* 16(26), *съ другої стороны* 17(9),
- с нь-: а) *съ нимъ* 16(15), 18(20—21), 23(15), *съ ними* 22(8—9),
- с с-: а) *съ своімъ богайстівомъ* 42(8—9), *съ сильною армією* 34(6), *съ собою* 22(29), *съ своімъ ... Пашіархомъ* 40(23),
- оїї б-: а) *оїї Башие* 20(28—29), *оїї Бога* 36(10), *оїї Босняковъ* 10(7—8), *оїї Боярскихъ Фамилий* 15(16—17), *оїї Бѣловіличъ* 17(4—5),
- оїї г-: а) *оїї Гербля* 15(1), *оїї Герцоговъ* 14(11), *оїї города* 15(10), *оїї Грековъ* 40(19),
- оїї д-: а) *оїї другіє маїере* 18(20),
- оїї ж-: а) *оїї Жуїе* 16(16—17),
- оїї з-: а) *оїї Зеїївъ* 28(29),
- оїї її-: а) *оїї їого времени* 18(4), 42(13), *оїї їого ... лѣїїа* 30(5), *оїї їое їравинціе* 16(19—20), *оїї Туровъ* 15(14), 16(7—8), 16(15), 25(19), 26(26—27), 29(15),
- оїї ҹ-: а) *оїї Цейїння* 16(10),
- сїї ҹ-: а) *оїї часии* 18(26), *оїї Черногорцовъ* 32(27—28), 38(1), 42(20), *оїї Черногорскаго оружія* 34(7—8), *оїї Черніє горы* 41(1),
- їод к-: а) *їодъ караулъ* 9(19),
- їод ї-: а) *їодъ їодзрѣниемъ* 20(15),
- їред с-: а) *їредъ собою* 35(19),
- їред ҹ-: а) *їредъ Цари* 12(14),
- об к-: а) *объ кругъ* 36(26—27),
- об с-: а) *объ семъ нароубъ* 37(15),
- из к-: а) *изъ крѣюсїи* 35(21—22),
- из її-: а) *изъ Турецкихъ їодданнихъ* 10(6—7),
- из х-: а) *изъ Херцеговани* 10(18—19),
- из ҹ-: а) *изъ чего* 37(14),
- без к-: а) *безъ караулъ* 19(26),
- без ҹ-: а) *безъ Черногорцовъ* 20(23),
- чрезъ її-: а) *чрезъ їрироднаго ... Пашіархъ* 37(23).

Као што се види из изнесеног материјала, у правопису ИЦГ заступљено је и морфолошко и фонетско писање. Морфолошко писање преовлађује и у вези *префикс + основна реч* (*бх, дд, дк, дй, дс, зс, зч, зш, ћб, ћш, ћч*) и у вези *основа + суфикс* (*бск, бсћ, гсћв, гш, дск, дћ, дш, жс, зс, зск, зш, син, тисћв, ћц, ћск*). Само фонетско обележавање у вези *префикс + нова реч* заступљено је у групама *зї, зї, зх* и *сđ* а у вези *основа + суфикс* у групама *зк, сљ, цск, чск* и *шск*. И једно и друго писање налазимо у групама: *сч* (*префикс + нова реч*) и *цјск, цјсћв, сњ, ћск* (*основа + суфикс*). У вези двеју речи у потпуности је заступљен морфолошки начин писања у чему се правопис ИЦГ подудара како са рускословенском односно руском, тако и са српкословенском односно данашњом нашом ортографијом.

19. Знаци ȝ, ь

Знак ȝ се, по правилу, пише на крају речи иза тврдих сугласника, док се ь употребљава иза меких консонаната.

ȝ

Пошто долази после свих тврдих сугласника на крају речи, овај знак је много чешћи од знака ь у ИЦГ. Примери: *объ кругъ лежащіе народи* 36(26—27), *объ семъ народѣ* 37(15), *Сербовъ* 33(11), *їройшвъ* 35(11), *изосѣавивъ* 41(7), *въ лѣшо* 40(20), *Богъ* 26(7), *кругъ* 36(27), *городъ* 34(14), *народъ* 37(21), *Вельможъ* (ген. мн.) 34(2), *отъ Негожъ* (лич. зам.) 29(22), *изъ крѣпостнъ* 35(21—22), *чрезъ Босну* 38(2), *къ Дунайу* 38(2—3), *какъ* 43(13), *Грекъ* 40(21), *70 человѣкъ* 35—36(30—1), *їресѣтолъ* 43(4), *воеваль* 35(28) *на дому* 35(27), *съ роднымъ ... братомъ* 37(13—14), *Дринъ* 36(29), *сына* 43(4), *со всѣхъ сїторонъ* 38(20), *возведень* 43(4), *Археѣтскойъ* 40(3), *дворъ* 29(8), *Импераіоръ* 30(29—30), *ПЕТРЪ йервый* 30(30), *съ ... братомъ* 37(13—14), *отъ ... нась* 36(21), *братъ* 29(13), *Митрополитъ* 41(22), *убиѣтъ* (трп. прид.) 29(14), *говоритъ* (3. л. једн. през.) 25(3), *не їзовляюїтъ* 41(12—13), *многихъ ... случаяхъ* 36(8—9), *на койорыхъ горахъ* 43(8), *Патриархъ* 37(30), *въ конецъ* 35(29), *Самодержецеъ* 30(30), *Ораховацъ* 16(4—5), *Черногорецъ* 37(30), *Милошъ Обилевичъ* 23(22—23), *Обилевичъ* *Милошъ* 24(2), *Царь Уроишъ* 19(12) и сл.³⁸

Знак ь доследно налазимо и на крају префикса *об-* и *из-* ако основна реч почиње вокалом: *объявленіе* 7(14), *объявили* 9(17—18), *объявили* 9(12), 10(9), *объявленъ* 35(7), *изъяснилъ* 12(20), *изъиде* 23(15), 24(3), *извидоша* 19(13).

У свим осталим случајевима између префикса и основе нема овог знака: *облияли* 22(22), *їредречени* 26(28—29), *раздраженъ* 9(8), *откуду* 6(11), (в. и примере у т. 18А).

Писање ȝ на крају речи после тврдих сугласника, као и на крају поменутих префикса, у складу је са традиционалним начином писања.

³⁸ Врло су ретки примери у којима у ИЦГ долази ȝ према ь у староруском и руском језику: *огенъ* 41(16), *въ лагерь* 33(25). Уп. и облике: *изъ лагера* 24(30), *къ ... лагеру* 23(18), *лагеромъ* 19(18), поред *изъ лагеря* 24(9), *къ лагерю* 24(28).

б

Знак ь на крају речи у ИЦГ долази:

а) у именима, презименима и другим именцизама после ч: *Богичч Вучкович* 11(11—12), *Богданович* 31(20), *Бранкович* 24(30), *Косанчић* 23(16), *Обилевич* 21(22—23), *Петрович* 8(10), *Черноевич* 20(14—15), *Чурашкович* 32(6—7), *оћић Бљојавлич* 17(4—5), *Сићич* 14(12) и сл.;

б) у именцизама женског рода и одређеним кардиналним бројевима: *кровъ* 25(5), *церквъ* 25(6), 29(4), *лошедъ* 24(3), 24(18), *чеситъ* 7(12), 39(4), *частитъ* 33(30), *благосклонностъ* 8(3), *смеритъ* 19(1), *вѣрностъ* 23(9), 31(4), 39(3), *ревностъ* 31(5), *власитъ* 28(16), *во ... областъ* 38(6), *вольностъ* 43(2), 43(12), *смѣлостъ* 6(5—6), *дочь* 26(13), 27(8), 27(23), 28(6), 28(10), 28(18), 28(21), *на дочь* 27(13), *рѣчъ* 22(23), 24(4), *соль* 15(5), *браницъ* 17(29), 28(12)³⁹, *йяитъ* 34(16), 34(17), *шеститъ* 25(11), *двадеситъ* 40(17), *двѣститъ* и *тридеситъ* 25(25),

в) у инфинитиву: *видѣтъ* 37(14), *востомянуть* 36(20), *вручитъ* 7(15—16), *искайтъ* 32(30), *исполнитъ* 33(1), *оїказатъ* 33(4—5), *иобѣдишъ* 43(9), *предложитъ* 6(12), *їривеситъ* 38(22), *їриняйтъ* 7(16), *уйтишъ* 43(7), *являйтъся* 12(23),

г) у именцизама мушкиног рода: *Государь* 5(2), 22(1), 22(17), 23(5), 23(10—11), 30(28—29), 31(8), *день* 19(22), *вз ... день* 25(14), 25(16), 27(4), *зять* 21(23), 21(24), 26(30), *Князь* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14), 19(23) итд. (укупно 34 пута), *монастырь* 14(10), 15(6), *Пасынърь* 5—6(7—1), *Царь* 15(8), 18(24), 18(30), 19(5), 19(12), 21(9), 23(24), 24(11), 26(30), *Цесарь* 11(21), 38(8), *Лазарь* 20(27), 21(13), 21(15), 22(1), 22(5), 22(20), 24(29), 25(3), 26(6), 26(16), *Везирь* 33(17), 35(24), *Сердарь* 31(18), 31(30), *городъ* *Сиужъ* 11(7),

д) на крају заменичког облика повратних глагола: *затворились* 36(1—2), *назывались* 13(4), *ї поверились* 33(24), *не убоялись* 37(18), *умались* 25(23—24), *оїдалось* 18(22—23), *случилось* 37(5) и сл.,

ђ) у облицима глагола *јесам* и *бийти*: *еситъ* (3. л. једн. през.) 14(9), 14(10), 14(14), 14(25), 16(21), 16(23), 16(27), 16(28), 16(29), 34(23), *и то еситъ* 35(8), 43(14—15), — *быстъ* (3. л. једн. аор.) 20(19), 20(21), 26(22), 27(6), 29(10), 43(3), *їребыстъ* (3. л. једн. аор.) 27(21—22),

е) у 2. јд. глагола: *будеишъ* 23(25),

ж) у примерима: *здѣсь* 17(15), 36(20), *сколь* 37(17), *їнейеръ* 10(21), 11(7), 11(24), 15(29), 22(26)⁴⁰,

з) знак ь долази и у примерима: *весьма* 29(2), *їисъменно* 34(22), *со дейтими* 30(26), — *крестъяне* 11(24—25), *во ... йьянствѣ* 19(27), *съясънаго йриласа* 38(21), *жалованья* 36(17), — *їлемяньникъ* 26(11—12),

³⁹ О писању знака ь после л и н на крају слова и речи, односно о начину обележавања сугласника л и н в. и примере у т. 15 А, Б.

⁴⁰ У врло ретким примерима долази ь уместо знака з: *бороđь* (брод на реци, газ) 16(23—24), *назватъ* (трпни приdev) 16(12).

церкве 42(16), церковь 25(6), 29(4), церкви 15(18), 41(4), въ церкви 42(10), ѿръвое (прил.) 18(7), ѿръвое ... благодѣяніе 34(26), для обманьщиковъ 12(20—21), поред:

їервѣ (прил.) 24(20), 25(22), Мураїъ ѿрви 21(10), ѿрви 25(27), 28(20), 35(20), Боязішъ ѿрвому 24(26), ѿрвой 31(16), ПЕТРЪ ѿрвый 30(30), обманщикъ 21(26),

и) у примерима на группу -иц налазимо колебање: ноицъ 19(30), въ йомоицъ 11(17), 30(14), 60 ѿысяицъ 19(17), 12 ѿысяицъ 25(1—2), ѹиатъ ѿысяицъ 34(16—17), 80 ѿысяицъ 38(5), поред въ йомоицъ 31(6), йомоицъ 34(16), со 12 ѿысяицъ 25(13), 100 ѿысяицъ 33(8).

20. Велика слова

Велика слова јављају се у ИЦГ:

а) у личним именима и презименима: Симеонъ Неманя 13(19), свѧтый Савва 18(7), Сѣнѣфану 18(22), Уроша 19(2), Мирко 20(3), Князя Лазаря 20(5), Мураїъ 21(14), Милошъ Обилевић 21(22—23), Милошъ Тойличанинъ 22(14—15), Иванъ Косанчић 22(15), Радосавъ 25(29), Владиславъ 25(30), Драгутинъ 26(1), Ангелю 26(2), Максима 26(21), Јоанна Черноевича 27(12—13), Марію 27(13), Георгіја Кастириота 27(24), Иванъ Черноевичъ 27(30) и сл.

Овде треба рећи да атрибуте и надимке владика Василије пише на следећи начин: Сѣнѣфана вѣтораго 17(27—28), Мехмеду вѣторому 28(24), Волкъ огњенной 26(23), Лејолда ѿрваго 37(25—26), ПЕТРЪ ѿрвый 30(30), Мураїъ ѿрви 21(10), Сѣнѣфанъ ѹиатъ 18(18—19), сильной Сѣнѣфанъ 15(19—20), Царь сильной Сѣнѣфанъ 19(5), Сѣнѣфанъ шестої сильной Царь 18(23—24), Сѣнѣфандъ слѣпъ 26(17), свѧтый Савва 17(30), 18(7), поред: Великомученика Георгіја 29(6), Великомученику Георгію 35(19—20), Великаго Константина 11(5), ПЕТРА Великаго 33(2—3), 33(21);

б) у називима земаља и географских појмова: оїль Азіе 21(10), Андрејанойоль 21(5), Бояна 14(7), Болгарію 18(25), въ Босну 26(27), Гербаль 14(29), Грахово 16(5), у Дечани 10(24), Дринъ 36(29), оїль Жује 16(16—17), Зета 13(5—6), на Косово 27(5), Морача 13(11), Ораховацъ 16(4—5), Рагуза 42(1), съ Россіомъ 32(22), Сербія 36(14), Требине 28(16), оїль Херцеговине 11(12) и сл.

Географске појмове састављене од две речи писац ИЦГ бележи на следећи начин: въ море Адріатическое 14(8), море Адріадцкое 42(1), во Авоноской горѣ 10(22), оїль Авоноские горы 18(1), во Авоноскую гору 19(12—13), Бѣлое ѹоле 36(26), Кали ѹоле 19(4), на ѹолю Кемовскому 28(1—2), на ѹолю Косову 21(17), 22(19), 24(22—23), на ѹоле Косово 15(13—14), Черная гора 43(9—10), 43(11), 43(15), Черной горы 36(15), оїль Черніе горы 41(1), поред: въ Черной Гории 30(3—4), Кауръ Карадакъ 43(14), Шесѣтанска Крайна 14(14—15), уп. и: Кастиловому 30(13), Кастиловимъ 30(10—11);

в) У називима народа и етника: Албанезовъ 35(13), Босњакъ 9(14), Босињаки 38(19), Венецијани 29(4), 30(10), 30(24), 34(13) итд., Грекъ 40(21), Рагузіани 42(10), Сербли 15(13), 20(4), 20(22), 25(10), 25(15)

итд., *Словянехъ* 10(13—14), *Турки* 9(5), 11(19), 19(13), 19(16), 21(4), 24(5), 24(12)⁴¹ итд., *Херцеговци* 12(2), 33(12—13), *оївъ* ... *Херцеговацъ* 10(7—8), *Черногорцы* 15(15) и сл. Великим словом написан је и облик *Варвари* (односи се на Турке) 19(20), *Турки Варвари* 21(4—5), *Варваровъ* 32(21) и сл., поред: *Турокъ варваровъ* 31(7), 72 чернца 15(11—12);

г) у називима племана: *Бѣлойавличи* 16(27), 17(4), *Васоевичи* 17(11), 38(13), *Климентьевъ* 17(17), *Кучи* 38(13), *Пијеръ* 32(14), *Ровчани* 17(6) и сл.;

д) у титулама: *Бана* 28(11) съ *Бегомъ Любовичемъ* 34(4—5), *Чу-йреличъ Везиръ* 33(17), *Везиръ* 35(24), *Вельможи* 33(23), *Воевода Милошъ* 21(22), *Воевода* 21(25), *Герцогъ* 20(18—19), 28(9), 28(27), *Герцога* 20(9), *Государь* 22(1), 22(17), 23(5), *Государю* 22(25), *Графовъ* 9(13—14), *Дес-йоташъ* 26(23), *Князъ Лазарь* 20(27), 22(5), *Сердаръ* 31(18), *Царя Уроша* 9(9), *Цесарь* 11(21) и сл. Далеко је ређе писање титула малим словом: *бояринъ Венеціянски* 29(19), 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *бояринъ Венеціянской* 29(25), *боярина Рагузского* 42(28—29), *болярка Венеціян-ская* 29(26), 29(29), 30(1), *шляхтичами* 10(9), поред: *оївъ Боярскихъ фамилий* 15(16—17);

ћ) у црквеним звањима: *Архиерей Босанскій* 40(6), *Архиерей Рашики и Новайазарски* 40(8), *Архиєїскога Максима* 26(21), *Архисїраїтига Михаила* 15(6—7), *Мишройолийшъ* 8(7), 40(10), 41(22) итд., *Патріархъ Сербской Арсеніе Черногорецъ* 37(30), *Патріарха* 37(23), 41(10), *Патрі-архомъ* 40(23) и сл. Уп. и : *подворіє Мишройолийское* 15(29—30), *Мишройолийскіе бородь* 16(23—24), *резиденціе Патріаршиеске* 38(11) и сл.; али с друге стране: у *мишройолії Черногорской Цеїнинской* 10(25—26), *патріархію Пекскую* 41(5—6) и сл.;

е) у присвојним придевима изведеним од личних имена, титула, назива народа и географских појмова: *въ честии Албанской* 43(10), *Ар-хиерей Арадски* 41(26), *въ йриморіе Гербалское* 16(1—2), *Десіоуки род* 27(2), *Герцоги Зейскіе* 18(6), *въ Косовскомъ лесу* 19(10—11), *Лазаревъ сынъ* 26(11), *родъ Немански* 10(16), *Обилевича лоишъ* 24(17—18), *оївъ Пекского города* 38(10—11), *Римскаго закона* 15(10), *народъ Сербскій* 41(5), *оївъ фамилиє Сѣракимирове* 11(14—15), *армія Турскага* 30(15), *во Цесар-скую область* 38(6), *оївъ Черногорскаго оружія* 34(7—8) и сл.;

ж) у изразима бог, Христ, рождество, Пасха, пастир, отац, син и свети дух: *Богъ* 9(7), 23(6), 26(7), *оївъ Бога* 36(10), *Христова* 25(4), *оївъ Рождества* же *Христова* 27(6—7), *на Пасху* 42(10), *Пастыръ Славено-сербскаго Ченогорскаго народа* 5—6(7—2), *исхождение святаго Духа* *оївъ Оїца*⁴² и *оївъ Сына* 41(15—16), уп. и у придевима: *Божіимъ йойуше-ниемъ* 9(3—4), *шѣла Христова* 41(17—18), поред: *божіимъ гнѣвомъ* 19 (23—24);

⁴¹ Док је глагол *Турчишися* 23(20) написан великим словом, у облику *кре-стили* 38(17) долази мало почетно слово.

⁴² У синтагми *святаго оїца Николаа* 42(10—11) облик *оїца* је написан малим словом.

з) у речима које означавају припадност одговарајућој вери, као и у придевима изведеним од њих, долази до колебања у употреби великих слова: *Патрежници* 17(18), *Уніју* 41(14), *Христијанъ* 42(7—8), къ благочестію *Христијанскому* 31(5—6), поред: *йайежници* 42(5), *христіяномъ* 17(25—26), *христіяни* 35(17—18), *христіяне* 42(12) *христіянскому Государю* 39(6) итд. Само малим словом писани су облици: *православному Архиерею* 41(13), *православія* 42(19), 29(4).

и) Вредно је поменути неколико појединачних случајева употребе великог слова тамо где га, по правилу, не очекујемо: *рыбы Пасхерви* 16(24—25), *месяца Июня* 27(7), *Приморская земля* 14(20), *Планина Ловченъ* 15(26). Увек, међутим, са малим словом долазе примери: *гора Осирогъ* 16(28), *рѣка Морача* 17(7), *рѣке Мораче* 17(9), въ Зейму *рѣку* 17(7—8).

Поменимо на крају и то да аутор ИЦГ, наравно, великим словом пише и почетак сваке реченице, за што не треба наводити посебне примере.

21. Удвојено ѹисање сугласника и самогласника

Писање удвојених сугласника у ИЦГ у складу је са руским односно рускословенским правописом. Са два *и* налазимо написане облике придева, трпних придева, именица и непромењивих речи: *благовонный воздухъ* 18(10), *народи ... военниe* 36(27—28), въ военныхъ случајахъ 35(8—9), *Государственному Вице-Канцлеру* 3(6—7), *иисменно позваніе* 37(24—25), *Волкъ огненной* 26(23), о сиранныхъ народахъ 6(14—15) и сл. — здѣланна 16(30), избраннаго 19(16), выписанную 12(10), рожденный 26(12), *иизъзванной* 13(7), нареченный 11(9), вышереченныхъ 12(9), вышереченныхъ 34(2) и сл. — во благосклонности 8(2—3), измѣнникъ 24(30), 25(12), на измѣнника 27(9—10), измѣнницы 40(24), конницѣ 25(2), коннице 25(13), конницею 21(23), съ ллемянникомъ 31(17—18) и сл. — именно 31(15—16), имянно 37(8), *иизърешилъ* 21(29), 22(6), нечаянно 19(29—30), 33(29), 36(4), 42(11), *иисъмленно* 34(22), *иодлѣнно* 36(12—13), *совершилъ* 32(28), 37(1), 42(6).⁴³

Пример са удвојеним *ж сожжени* били 36(2) представља руски облик (уп. Даль Словарь IV 179).

Удвојени сугласник налазимо и у следећим страним речима: *Иллирика* (лат. *illiricus*) 40(5), *сумму* (лат. *summa*) 36(17), *Анну* 28(18), *Іоанъ* 27(13), 29(27), 30(2), *Іоанна* 26(21), 27(12), 27(14), *Савва* 17(30), 18(7), 31(18).

У облицима: *ио исийнѣ* 31(14) и *Вуксанъ Миличъ* неочекивано налазимо удвојен сугласник. Док је први пример аутор ИЦГ, вероватно, написао према придеву *исийнны* (уп. Даль Словарь II 60), за други облик тешко је наћи објашњење.

Једини пример са удвојеним самогласником у ИЦГ срећемо у облику *вооруженною рукою* 32(18—19), а исти је написан у складу са руским правописом.

⁴³ Облике са удвојеним сугласницима *đ, ћ, с в.* у т. 18 А, Б.

III ФОНЕТИКА

Самогласници

22. Рефлекси йолугласника

За некадашње полугласнике *з* и *ъ* у ИЦГ налазимо, у складу са руским и рускословенским језиком, рефлексе *о* и *е*.

1) *O* срећемо:

а) у предлогу-префиксу *во* (—): *во Аөонской горѣ* 10(22), *во свою юльзу* 12(6), *во озеро* 14(4—5), *во ... осірровѣ* 14(9—10), *во віторомъ часу* 25(9), *во городѣ* 26(25), *во оїчесїво* 27(22), *воцарился* 18(19), *вооружен-ною рукою* 32(18—19), *къ восіюку* 16(8—9), 16(10), 16(26—27), 17(5), *къ ... восіюку* 16(17), 16(21), 17(10), *оїзъ восіюка* 16(23), *восіочнаго ѹравославія* 17(16—17) и сл.,

б) у предлогу-префиксу *со*(—): *со всѣмъ обѣщаніемъ* 37(29), *со всѣмъ воинствомъ* 24(27—28), *со всѣхъ сійоронъ* 38(20), *со всѣмъ* 11(18), *со всѣми* 25(12), *со 12 тѣисицъ* 25(13), *со женами* 30(26), *со имѣніемъ* 43(6), *со множесївомъ* 25(19—20), 34(28), *со мною* 25(5), *со Скендер-бегомъ* 27(25), *собирали* 21(11), *состояла* 21(20), *согради* 29(2), *содержаши* 29(8), *совершенно* 32(28), *сохранили* 34(17—18), *соизволеніе* 33(1—2), *оїзъ союзниковъ* 33(10—11) и сл.,

в) у префиксу *воз-*: *воздухъ* 18(10), *оїзъ воздуха* 30(27), *возбуждала* 31(5), *возврашися* 27(22), *возвратное* 38(14—15), *возмогаишъ* 24(27), *до возрасїта сына* 27(12) и сл.,

г) у основи речи: *когда* 15(13), 33(16), 33(19), 34(25), 42(5), 43(3), *никогда* 22(24), 33(14), 36(18), *тогда* 13(17), 20(18), 29(3), 37(29), 38(3), *дочь* 28(6), 28(8), 28(10), 28(21), *тойшъ часъ* 24(27) и сл.,

д) у суфиксу: *оїрѣснокъ* 41(17).

2. *E* срећемо:

а) у суфиксу именица: *величесїва* 3(4), 5(6—7), 31(7), 33(2), *оїзъ куйничесїва* 10(11), *множесїво* 24(15), 24(24), *со множесївомъ* 25(19—20), 34(28), *мужесїво* 37(17), *общесїво* 15(15—16), *оїчесїво* 25(6), 37—38 (31—1), *оїчесїва* 30(21), *оїчесїву* 6(4), *во оїчесїво* 27(22), *оїзъ Рождесїва* 27(6—7) и сл., — *Самодержце* 30(30), *Черногорецъ* 11(14), 37(30), *вѣ конецъ* 35(29), 41(2),

б) у речима: *весъма* 29(2), *день* 19(22), 25(14), 25(16), 27(4), *мечемъ* 23(29), 24(5), *огенъ* 41(16), *чесѣй* 7(12), 39(4), *къ благочесїю* 31(5), *безчесїнною измѣною* 33(27), *шайтеръ* 23(23),

в) у суфикснима придеава: *безчаденъ* 29(12), *доволенъ* 12(24), 23(26×2).

г) Поред облика *йришель* 23(24—25), 35(27) долазе и форме: *йришоль* 22(3) и *йошоль* 11(5), у којима видимо фонетско писање руских облика.

3. У ИЦГ срећемо мали број примера са рефлексом *a*.

а) Облици: *Гербаль* 14(29), *йриморіе* *Гербалское* 16(2), *йравинџија* *Влешивачкаја* 16(21—22), *Архиерей* *Херцеговачки* 40(7), *войску* *Босанскую* и *Херцеговачку* 30(12), *конницею* *Босанского* 21(23—23), *Бана Стефана* *Босанскога* 28(11), *Архиерей* *Босанский* 40(6), *Херцеговачке* ... *Паши* 34(3—4), *Ораховацъ* 16(4—5), *оїшъ* *Плеваль* 10(18) и *отъ* ... *Херцеговачъ* 10(7—8) представљају углавном топониме који су у ауторовом језику егзистирали у српскохрватском фонетском лицу, а за које В. Петровић није нашао ослонца у руском језику.

С друге стране, међутим, у ИЦГ срећемо и топониме са рефлексом *e* < *ь*: *Шушенъ* (в. т. 15Б), *Мишрогиолић* *Карловеци* *Сремски* 41(22).

б) За примере: *сабираећи* 22(4) и *къ васиљоку* 15(4), 17(6), поред *сабираши*, *къ восиљоку* и сл. (примере в. горе под 1б и 1а), у којима налазимо *a* место очекиваног *o*, вероватније је да представљају изговор тих слогова на руски начин (в. т. 23а) него српскохрватско односно српскословенско писање.

в) Рефлекс *a* налазимо и у усамљеном примеру *шайчаш* (прил). 42(27), поред *шойћи* *часъ* (в. горе под 1г).

4. На крају излагања о рефлексима полугласа дотаћи ћемо се проблема који су у вези са њима:

а) Поред поменутих примера предлога *со* (в. т. 22б) у ИЦГ су много чешћи случајеви употребе предлога *съ*: *съ великою охотовою* 32(18), *съ Княземъ Волкашиномъ* 20(21), *съ лѣвой стѣронѣ* 22(14), *съ малымъ чи-сломъ* 35(1), *съ народомъ* 7(7), *съ йрложеніемъ* 6(8—9), *съ йравленіемъ* 19(3), *съ йравою стѣрону* 22(11—12), *съ Россіюмъ* 32(22), *съ штимъ* 18(24), *съ фамилиєю* 28(1), *съ указомъ* 40(30), *съ Царемъ* 18(3) и сл. (примере за *сб-*, *сд-*, *съ-*, *сс-* в. у т. 18В).

б) Предлог *къ* долази у ИЦГ само у форми *къ*, а не и у фонетском лицу *ко/ка*: *къ восиљоку* 16(10), 16(26—27), 17(5), *къ васиљоку* 15(4), 17(6), *къ нимъ* 31(3), *къ Россіи* 40(25), *къ северу* 14(15), *къ своему отечеству* 6(4), *къ себѣ* 38(26—27), *къ Турскому Царю* 20(4), *къ югу* 13(10) и сл. (примере за *кб-*, *кд-*, *кз-*, *кк-* в. у т. 18В).

в) Од преко 200 примера са рефлексом старог предлога-префикса *в* + *йолугласник* рефлекс у јавља се свега 18 пута и то само као предлог: у *Венгрію* 11(23), 38(6), у *высокой власії* 19(7), у *Дечани* 10(24), у *Зету* 11(6), 28(1), у *лаври Стеденици* 10(23), у *Мишрогиолији* *Черногорской* 10(25), у *Рагузу* 42(9), 42(26), у *Руссію* 12(2), у *Сербской Патріархији* 10(24—25), у *Требине* 42(27), у *Хилендару* 10(22—23), у *Сербскому народу* 22(24—25), у *нихъ стаішу* 42(15), у *Серблехъ* 10(3), у *країшко* 38(31).

Остали примери долазе у фонетском лицу *в(о)*: *въ Босну* 26(25), *въ великомъ йрезрѣніи* 10(3—4), *въ городъ* 38(14), *въ дружескѣво* 20(20), *въ Землю* 18(4), *въ землю* 24(17), *въ койоромъ* 15(9), *въ лѣтѣ* 15(27), *въ море* 14(8), *въ неволю* 36(13), *въ Прагу* 9(19), *въ размѣнѣ* 25(18), *въ свое общескѣво* 15(15—16), *въ той день* 25(16), *въ церкви* 42(10), *въ Черную гору* 26(17—18), *въ шайерѣ* 23(23), *въ 1714 году* 33(7), *въ азманайѣ* 28(23), *въ обласцѣ* 41(20), *въ Унгаріи* 29(23), *вкуйѣ* 14(2), 18(21), 22(9), 27(25), *не включая* 36(7—8), *вкраїцѣ* 9(2), *вокругъ* 36(15), *внide* (3. једн. аор.) 23(23), *вручайѣ* 7(15—16), *вручилъ* 22(28), *вскорѣ* 21(16), *всїаѣ* 23(3), *всїушиїи* 20(20—21), *всѣдое* 23(17), *входиїи* 13(12—13) и сл. (примере префикса-предлога *во* в. горе под 1а).

г) Рефлекс старог префикса *въз-* долази редовно на руски односно рускословенски начин: *взялии* 31(6), 31(10), 34(10), *взяїзъ* 9(19), *взяли* 11(19), 38(27), 42(13), 42(28), *взе* (3. л. једн. аор.) 28(14), *взяша* 21(5), *взимає* 40(32). Не срећемо ниједан пример са рефлексом *уз-* (примере са *воз-* в. горе под 1в).

23. Самогласници *a*, *o*

Поред облика поменутих у вези са рефлексом полугласа *ѧ* и *ѫ* (в. т. 22), изнешемо још неке случајеве из ИЦГ који се тичу самогласника *o* и *a*.

Ова два вокала налазимо углавном тамо где им је етимолошки место, за шта не треба посебно наводити примере. Међутим, поменућемо неке интересантне случајеве везане за ове фонеме.

а) У појединим примерима налазимо писање *a* место *o*, што је резултат изговора тих речи, односно одговарајућих слогова, на руски начин. То су случајеви: *йравинциа* 14(16), 14(23), 14(29), 16(5), 16(21—22), 16(27), 17(3—4), *йравинција* 16(11), 16(18), 17(5), 17(11), 17(12—13), 17(13), *оїзъ ... йравинцији* 14(24), 16(20—21), *оїзъ ... йравинције* 16(19—20), *йравинцијо* 16(6—7), 38(16), *тые йравинцији* 17(14—15), *Портии Атманской* 31(11), 32(19—20), поред *Оттоманская Портиа* 33(6—7), затим Царю своему Аркану 19(28—29), говорилъ 24(4), поред говорилъ 22(16). Примере: *Харвацкую*, *Архиерей Харвацки и карлошедски*, затим *сабираеїзъ*, *къ васїюку*, поред *къ восїюку* и сл. в. у т. 7 и 22.

б) У усамљеном примеру *изъ Херцеговани* 10(18—19), поред: *оїзъ Херцеговине* 11(12), *Херцеговину* 17(1), *Херцеговиномъ* 42(6—7) и сл., неочекивано долази *a* место *u*.

в) Према грчком γραμµата, рускословенском и староруском *гра-мѡиा* (уп. Фасмер I 451; Акад. Словарь I 600) аутор ИЦГ има грамоты (акуз. мн.) 31(3).

г) Турска имена *Bayezid* и *Mihammed* (в. Шкаљић Турцизми 113 и 469) долазе у фонетском лицу *Боязийѣ* 24(26), *Боязийа* 25(21), *Боязийу* 24(26), *Махомейъ* 40(27), 43(5), *Махомета* 35(7).

д) Према данашњем *Васојевићи* и *Лазаревић* у ИЦГ срећемо *Во-соевичи* 17(11) и *Лазоревичъ* 31(30).

ћ) Према лат. *palatium* у ИЦГ долази облик *полаїе* 15(19), што је у духу и старословенског и старорусског језика (Фасмер Словарь

307). У рускословенском језику, међутим, ова именица има лик *йалаша* (Петк. Речник 147; Акад. Словарь III 324).⁴⁴

е) Према нем. *Offizier* (руски *офицер*) В. Петровић има једном *Официри* 15(24), поред *Офицери* 12(19).

ж) За грчко *μοναστηριου* (старословенски *монастырь*) нализимо *монастырь* 15(6), *въ ... монастырю* 15(9).

з) Топоним *Солиоско Поље* долази у ИЦГ у фонетском лику *Солејцкое йоле* (в. т. 24 и нап. 31).

и) Име *Симеон* доследно је писано са *о:* *Сумеонъ* 11(1), 11(10), *Симеонъ* 13(19), 17(21), 25(27—28), *Симеона* 15(8), 17(20—21), 18(2), 20(13—14), *Симеономъ* 25(26).

24. Рефлекс *л* на крају слога и речи

На месту старог *л* на крају слога и речи у ИЦГ доследно имамо *л.* На пример:

Миштойолийъ Бѣлградски 40(10), *воцарился* 18(19), *женился* 21(3), 27(13), 27(23), 28(5), 28(10), 28(19), 28(21), *звался* 20(14), *здоговорился* 21(26), *обѣщался* 21(27), *оиважился* 31(10), *оідался* 15(20), 21(4), *родился* 13(14), 29(20—21), — *йоль* 40(5), *соль* 15(5), *бѣжалъ* 20(3), *браѧ* 11(12), *былъ* 15(6), 17(22), 18(28), 20(9), 20(29) итд., *встѣль* 23(3), *далъ* 26(13), *дерзнулъ* 9(16), *жениль* 26(19), *изъясниль* 12(20), *не имѣль* 11(20), *любилъ* 19(1), *наградилъ* 11(21), *назваль* 13(15—16), *найисаль* 10(1), *ослѣпиль* 26(30), *їодигнуль* 11(17), *їожаловалъ* 11(23), *їоставиль* 18(8), *їостроилъ* *былъ* 13(15), *їравиль* 21(21), *їроисходилъ* 11(3), *разорилъ* 14(1), *родилъ* 11(7), *сказалъ* 23(24), *їрусиль* 21(28), *убилъ* 27(11), *умерль* 20(15) и сл.⁴⁵

Од овога правила изузетак представља име *Баоша* (< *Балиша*): *Баоша* 20(10), 20(18), 20(24), 20(29), 27(28), 27(11), 27(18), *оїзъ Баоше* 20(28—29), *Баошу* 20(28), 22(3), 27(3), које се са тим фонетским ликом јавља у нашем језику од 15. века (в. РЈА I 167).

Пример *Солејцкое йоле* 15(4) има, интересантно, *-е-* место очекиванога *-л-* (уп. *Солиоско* < *Солилско* — в. РЈА XV 909).

25. Рефлекси *јати*

У одељку о графији видели смо да писање слова *ѣ* у ИЦГ знатно преовлађује и то у случајевима где је гласу *ѣ* по пореклу било место. Таквој употреби слова *ѣ* несумњиво је допринела, пре свега, традиција писања у време када је В. Петровић писао своју ИЦГ. Та је традиција не само рускословенска већ и српскословенска. Самим тим примери са правилно употребљеним словом *ѣ* указивали би како на руски тако и на српкословенски њихов изговор. Екавско читање слова *ѣ* у ИЦГ потврђено је низом примера као што су нпр. ген. једн.: *Зеїѣѣ*, *стѣронѣѣ*, *невѣѣѣѣ*, *коннициѣѣ*, *Херцеговинѣѣ* (в. т. 66), затим: *расиѣѣѣали*, *умреїѣѣи* и сл. (в. т. 68).

⁴⁴ Уп. и РЈА X 589: *polata*, с првим појавама од 14—15. в.

⁴⁵ Примери: *нарекъ* 28(27), *не могъ* 22(21), 22(22—23), 28(13), долазе без *-л-*, што је у складу са фонетизмом руског језика.

Много су ређи примери који показују присуство (и)јекавског изговора који је у основици матерњег говора В. Петровића: *йравинція Ріечка, городъ Ріечка, йравинціа Влещивачкая, Міюшко Плешичевичъ, Белелице, Ездимиръ Белойавличъ, Даніила Счайчевича, Чейко Пилейичъ, обезумлѣль* (в. т. 6д, бг).

У ИЦГ регистрован је и низ примера са морфолошким икавизмима, што је такође у складу са народним говором аутора ИЦГ: дат.—лок. једн.: *къ Бояни, у лаври* и сл. (в. т. 26).

26. Самогласници и и е

У низу случајева налазимо *и* у наставку за разне облике место старог јата:

дат.—лок. једн. именица ж. рода на -а: *къ Бояни* 14(12—13), *къ ... сійороны* 17(2), *у лаври* 10(23), *о Черной горы* 13(2—3), *въ Черной горы* 29(17—18), *въ Черной Горії* 30(3—4).

инстр. једн. зам.: *штимъ* 16(11), 31(8), *ситимъ* 18(19), *съ штимъ* 18(24); ген.—акуз. мн. зам.: *оныхъ* 9(12), *онихъ* 30(6), 32(20—21), 35(15), 37(7), 38(16);⁴⁶

лок. мн. зам.: *оныхъ* 36(7).

Као што се види, ови примери представљају познате икавизме морфолошког порекла, који су се током развоја српскохрватског језика формирали у низу наших дијалеката, па, наравно, и у говору Његуша.⁴⁷ Горњи примери показују присуство у одређеном степену у ИЦГ и народних особина нашег језика.

У примерима: *очинь* (рус. *очень*) 18(30), 23(21), 25(11), 38(31), 42(28) и *лошедь* 24(3), *на ... лошеди* 35(18), *на лошадѣхъ* 23(17), поред *лошадей* 35(1—2) налазимо -и- место -е-, односно -е- место -а-, што је, нарочито у првом случају, у складу са одговарајућим руским изговором.

Према данашњем *Ћурилић* (уп. Шкаљић Турсизми 200) у ИЦГ долази *Паше Чуирелича* 33(9—10), *Чуиреличъ Везиръ* 33(17).⁴⁸

Према савременим књижевним облицима *Далмација* и *далматински* у ИЦГ имамо: *Делматии* (ген.) 40(4), *Делматијею* 42(2), *Архиерей Далматинский* 41(11).⁴⁹

27. Однос између и и ы

Ситуација у погледу писања *ы*, прегледана у одељку о графији, јасно показује да В. Петровић није добро осећао разлику између гласова *и* и *ы*. За њега је *ы* било слово које се пише у одређеним речима, али тачан списак тих речи он није знао, као што се није сналазио ни у другим појединостима где је требало филолошког знања или теме-

⁴⁶ Једини пример са *ѣ* налазимо у облику *шѣхъ* (ген. мн.) 37(5—6).

⁴⁷ В. исто нпр. у језику владике Даниила (Млад. Данило 58).

⁴⁸ Уп. РЈА II 154: *Cuprelić* и *Cuprilić*.

⁴⁹ У РЈА II 242 налазимо само *Далмација* и *Далматија*, али, по податку из 18. века, и „*Delma*, f. *Delminium*, negda grad u Dalmaciji po kojem bi se ova zemlja nazvala“ (стр. 336).

љитог познавања руског језика. На тај начин се дододило да је он у много случајева писао *и* у речима где би следовало *ы*, а да је понекад употребљавао *ы* где му није место (о овоме в. т. 5).

28. Рефлекси некадашњег назала йредњег реда

Место некадашњег назала предњег реда налазимо рефлексе *а(я)* (252 пута) и *е* (76 пута). Рефлекс *а(я)* срећемо најчешће:

а) у основи речи: *время* 20(10), *во время* 30(8), *имя* 12(22), 16(6), 13(17), 29(6), 41(14), 43(12), *йри зачатий* 35(16—17), *зять* 21(23), 21(24), 26(30), *зая* 22(27), 28(12), *зате* 23(2), *Князь* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14), 19(23), 20(27), 21(12—13) итд. (укупно 62 примера с основом *княз-*), *клятвамъ* 33(24—25), *мѣсяца* *Іюня* 27(7), *начала* 17(19), *йамайи* 30(29), 33(20), *йлемянъникъ* 26(11—12), *съ йлемянникомъ* 31(17—18), *съ йрисяго* 41(18—19), *частъ* 33(30), *отъ частъ* 18(26), *щасіе* 35(11), *щастія* 36(10), *щастливъ* 40—41(32—1), *щастливо* 35(2), *взяши* (инф.) 31(6), 31(10), *взяли* 11(19), 38(27), 42(13), *начаше* (3. л. мн. аор.) 21(6), *начаша* (3. л. мн. аор.) 25(9—10), *начашася* (3. л. мн. аор.) 25(15), *востомянути* (инф.) 36(20), *уйомянуло* 36(9), *йомянути* *ые рѣки* 16(18—19), 18(11), *увѣзы ... йомянути* 17(15), *йомянути* *ого года* 29(15), *озеро йомянутиое* 17(8—9), *йриний* 7(16), *воды изрядные* 18(10—11), *святый Савва* 17(30), 18(7), *святаго Симеона Неманю* 18(2), *святіе ... мощи* 26(9), *йосвященіе ѹѣла* 41(17), *Волкъ огненнй* 26(23), *бездаденъ* 29(12), *дванадесятъ* 40(17), *йяшь тысицъ и йяшь сошь* 34(16—17), *дѣвстви и Ѣридесятъ годъ* 25(25), *Ситефанъ йяши* 18(18—19), *йяшую* *частъ* 33(30), *Махометша йяшаго* 35(7), *тысичу* 42(30), *больше 80 тысицъ* 38(5), *въ 60 тысицахъ* 32(25—26), *со 12 тысицъ* 25(13), 12 *тысицъ* 25(1—2) и сл.,

б) у заменичком облику повратних глагола: *являйтесь* 12(23), *йо-веселитися* 22(8), *Турчийтися* 23(20), *йредаюся* (1. л. једн. през.) 8(1—2), *речейтися* 14(1), *зоветися* 14(3), *йростираетися* 14(5), *родитися* 14(28), *йод-тираетися* 24(19), *гнѣваєтися* 27(9), *удивляемся* 12(5), *видяйтися* 26(8), *ловїтися* 16(24), *находяйтися* 18(13—14), *обрѣтаютися* 10(21—22), 36(28), *родяйтися* 14(20), *воцарился* 18(19), *звался* 20(14), *здоговорился* 21(26), *женился* 21(3), 27(13), 27(23), 28(10), 28(5), 28(19), 28(21), *обѣщался* 21(27), *отважился* 31(10), *родился* 13(14), 29(20—21), *начелося* 25(26), *сломилося* 24(23—24), *женилися* 38(18), *отдалися* 42(4), *йоку-силися* 33(5), *йоселисся* 11(24), *являлися* 9(9—10), *обрѣтающися* 5(4), *возвратилисся* 27(22), *ся ... йоклони* 23(4), *садися* 24(3), *обратився* 24(14—15), *скончася* 27(1), *начашася* 25(15) и сл.,

в) у наставцима 3. лица множине презента и облика који се граде од њега: *говорятъ* 22(18), *кричатъ* 24(5—6), *находяйтъ* 18(13—14), *но-сятъ* 42(20), *йодлѣжайтъ* 36(23), *й приводятъ* 24(25), *развозятъ* 18(25), *родяйтися* 14(20), *сосистоятъ* 37(3), *стояйтъ* 24(22), *войско, сосистоящее* 36(3), *лејкације народи* 36(27) и сл.,

г) у наставцима 3. лица множине аориста: *взяша* 21(5), *видѣша* 19(20), *извидоша* 19(13), *начаша* 25(9—10), *начашася* 25(15), *йобѣгоща* 23(18), *йогибоша* 25(16) и сл.,

д) у наставцима прилога времена садашњег: бежа 37(31), муча 40(31), видя 19(7), 24(13—14), 28(27), включая 36(8), выхваляя 31(4), 37(26), имѣя 28(12), не хоїя 20(24) и сл.

ђ) Врло ретко рефлекс я срећемо у наставцима заменица и придева женског рода. Генитив једнине: ИСТОРИИ СЕЯ 9(2), ЕЯ ... ВЕЛИЧЕСТВА 5(7), всея Сербii 40(3), оїъ худыя фамилиi 10(17), Черныя горы 13(12), акуз. множине: святыя церкви 41(4).

Рефлекс е налазимо ређе и то у следећим случајевима:

А) у основи речи: начелося 25(26), юлбеницу 26(19), дочь вышепоменутую 28(8), въ честиi Албанской 43(10),

Б) у наставцима 3. лица множине презента: ловейся 16(24), со-лейъ 18(15), сущейъ 18(15), садейся 22(9), садейъ 24(17),

В) у наставцима трећег лица множине аориста: здѣлаше 21(6), начаше 21(6), всѣдоше 23(17), сказаше 23(19), оѣрубишае 25(22), убиише 26(25), бышае 26(27), поставишае 41(9),

Г) у наставцима прилога времена садашњег: объявляе 11(16), взимае 40(32), давае 36(16), поставляе 40(31).

Рефлекс е преовлађује једино у наставцима придева и заменица (уп. горе примере са я):

ген. једн. ж. рода: земли нашей Черногорские 6(8), тое земли Зеiи 13(9), оїъ Кайунскie ыравинци 14(24), 16(20—21), оїъ тое ыравинциe 16(19—20), до самые рѣки Зеiи 16(22), съ другie сiю стороны 16(26), оїъ другie майнере 18(20), съ лѣвые сiю стороны 17(11—12), оїъ Аеонскie горы 18(1), оїъ койорie фамилиi 18(5), оїъ нациe Болгарскie 18(29), оїъ южнiе сiю стороны 21(18) и сл.,

ном. мн. ж. рода: многie исiюорiи древнiе 10(20—21), многie сiраны 18(25), деликатнiе рыбы 16(24), другie рѣки 18(12), люди ... избѣгшиe 30(20—21), воды изрядные 18(10—11), поиманутые рѣки 18(11), ирочie Воеводи 19(15—16), меньшиe рѣки 18(12), Вельможи Черногорскie 33(23—24), рыбы разные 18(13), святыe ... мощи 26(9) и сл.,

акуз. мн. ж. и м. рода: каковiе услуги 39(1), многie исiюорiи 9—10(20—1), многie церкви 15(18), въ горы нейристiтуйные Албанскie 43(7—8), Черногорскie народи 11(16—17), храбрiе народи 21(8) и сл.

29. Самогласник у

У вези са појавом у место некадашњег самогласног л в. т. 30.

Према ранијем (XVII—XVIII век) Русия и савременом руском Rossija (уп. РЈА: Rosija и Rusija, XIV 172 и 334) у ИЦГ срећемо једном: у Russiо 12(2), поред: къ Rossии 40(25), Rossijskoi имiерiи 7(11), САМОДЕРЖИЦЪ ВСЕРОССИЙСКОЙ 3(5), Самодержцеъ Всероссийский 30—31(30—1).

За манастир Студеницу В. Петровић има форму са -е-: у лаври Студеници 10(23).

Према тал. doge и нашем дујжд у ИЦГ долази Дожа Венецианскаго 28(21—22).

Према данашњем Улцињ аутор ИЦГ има Ольцинъ 34(14) — в. нап. 28.

Према лат. *dominium* (енгл. *dominion*) В. Петровић пише Доминионъ 11(22).

Напомињемо овде да данашње презиме *Ражнайлович* срећемо у фонетском лицу *Ражсунайлович* 32(7).

30. Рефлекс самогласничког л

Уместо вокалног *л* у ИЦГ долази руски рефлекс *ол*. На пример: *Болгарію* 40(4), *Болгарію* 18(25), *оїв націе Болгарськіе* 18(29), *молнія* 24(2), *йолководцу* 23(22), *йолководцы* 31(15), *исйолнишъ* 33(1), *чаши* *йолну вина* 22(20—21), *йромолвийи* 22(22).

Код бележења српских имена и презимена аутор ИЦГ није доследан. Док имена и презимена са *ол* (33 примера) представљају адаптацију ових речи према руском језику, облици са *у* (6 примера) означавају српскохрватски начин изговора ових имена и презимена. Примери: *Волкъ Бранковичъ* 22(6—7), 22(10), 22(16), 24(30), *Волкъ огнянной* 26(23), *Волкъ Радоничъ* 31(19), *Волкъ Мичуновичъ* 31(23), *Волкъ Мирковичъ* 32(1), *Волкъ ... Пашровичъ* 32(1—2), *Волкъ Булановичъ* 32(4), *Волкъ Чурашковичъ* 32(6—7), *Волкъ Вуйовичъ* 32(8), *Волкъ Радовичъ* 32(10), *Князя Волка* 19—20(30—1), *Десйойта Волка* 26(24), *Волка Бранковича* 27(10), *Князь Волканъ* 17(28), 18(4), 18(29), 19(6), 19(14—15), 19(23), *Волканъ Бранковичъ* 21(25), *Волкана* 18(3), *Князя Волкана* 20(13), *Волкана Бранковича* 23(11), *оїв Волкана Князю* 20(16), *Князю Волкану* 19(4), *Волкану Князю* 19(21), *съ Княземъ Волканомъ* 20(21), *за Волканомъ* 25(8), *Георгіе Волковичъ* 26(12—13), *Князя Волкашина* 26(5), — *Вукота Вукашиновичъ* 31(21—22), *Вукосавъ Ивановичъ* 31(24), *Вуксанъ Милочъ* 31(24—25), *Вучета Радоничъ* 31(19—20), *Пеїръ Вучетићъ* 31(25).

Изнесени примери показују да се увек ради о основи *вдк*, као и да долази до строге расподеле: *Волкъ*, *Волканъ*, *Волкашинъ* на једној страни, а све остало на другој.

Облик *слезы* 22(22), који у нашем језику има у као рефлекс сејундарног вокалног *л*, аутор ИЦГ даје на руски начин.

31. Прасловенске групе *or*, *ol*, *er*, *el*

Речи са овим групама у иницијалној позицији не налазимо у ИЦГ.

У средини речи групе *or*, *ol*, *er*, *el* понашају се различито. Док уместо *or*, *ol*, *el* срећемо, углавном, руско пуногласје, група *er* заступљена је у фонетском лицу *ре*, што је одлика не само нашег него и рускословенског језика. Примери:

а) *Воронцову* 3(12), *съ Королемъ* 27(20—21), *обороняли* 36(12), *городъ* 17(7), 13(19), 15(14), 15(22), 16(24), 17(24), 34(14), *оїв города* 15(10), 38(10—11), *въ городе* 38(14), *съ ... стѣропы* 16(26), 17(9), 17(11—12), *оїв ... стѣропы* 21(18), 21(19), *съ ... стѣропѣ* 22(14), *къ ... стѣропы* 17(2), *стѣропу* 14(13), 22(12), *на ... стѣропѣ* 17(22), *со всѣхъ стѣропъ* 38(20)⁵⁰,

⁵⁰ Уп. и примере *стѣропы* (у значењу земља) 18(10), 18(25), *о стѣропныхъ народахъ* 6(14—15), који у том фонетском лицу представљају руску позајмицу из црквинословенског језика (Акад. Словарь IV 486, 488). Без пуногласја долази и облик на страну (у значењу страна) 25(1).

— Волохинской Радулбезъ 28(19—20), голосъ 19(11), человѣкъ молоды 20(30), молоды Уроишъ 26(4), Лазарь Молоды 26(16—17), молодога Царя 19(3—4), молодога Уроша 19(9), молодога сына 20(17), молодого 28(26), молодою дѣвицою 21(1), голову 42(29), на голову 27(27), 34(30), головы 25(21), головы 34(11)⁵¹, — въ йолонѣ 34(10—11), человѣкъ 20(30), 33(26), 34(10), 34(17), 36(1), 42(24);

б) бреги 14(30), умреіти 42(17), ѹредали 33—34(30—1), ѹредѣ Цари 12(24), ѹредѣ глази 25(17), ѹредѣ собою 35(19).

Напоменимо овде да у примеру бородѣ (место на реци где се лови риба) 16(24) В. Петровић криво етимологира (уп. Фасмер Словарь I 216).

32. Једначење и сажимање самогласника

О једначењу и сажимању група -ao, -eo, -uo у радном придеву не може се говорити пошто у ИЦГ доследно имамо -l у поменутој категорији (в. т. 24).

Зависни падежи присвојних заменица *мој*, *свој* долазе редовно, у духу руског језика, у дужем облику: *своего* (ген.—акуз) 28(12), 29(17), 30(21), 31(31), 37(23), 41(9), *моему* (дат.) 3(12), *своему* (дат.) 6(4), 19(29), 22(25), *во своемъ* 29(9).

У наставку -iji остаје непромењено: ген. једн.: *истории* 9(2), *фамилии* 10(17), 18(5), *правинции* 14(24), 16(20—21), *Сербији* 40(3) и сл., дат.—лок. једн.: *къ России* 40(25), *ио ... башалии* 27(5), *на ... башалии* 28(4), *въ Венецији* 29(2—3), 29(9), *во Истрији* 30(25), *въ Унгарији* 29(23) и сл.

Облици *Албани*, *во Албани*, у Сербской Патриархији Пекской јединици су примери који представљају сажимање вокала, наравно, после губљења -j- (в. т. 9а и нап. 21).

33. Губљење самогласника

Од укупно 61 примера инфинитива 49 долази у дужем а 12 у краћем облику:

а) быти 37(16), 40(28), 41(13), взятии 31(6), 31(10), говорити 23(4), жити 17(25), 18(18), 18(21), 42(15), завѣсти 38(12), завладѣти 21(8), залатати 19(22), знati 37(21), измѣнити 21(17), истиовѣдати 41(18), носити 33(15), объявити 9(17—18), отворити 24(5), открыти 23(8), отрубити 42(29), ити 22(21), ногубити 22(19), 25(14), ногорити 21(9), послати 31(3), 32(23), правити 19(26), признати 20(24), 39(3), пробовати 35(11), пролити 25(5), промолвити 22(22), размышиляти 21(6—7), скати 18(9), слышати 21(14—15), собирати 21(11), стаити 28(14), убити 19(9), 23(7—8), 37(18), услужити 39(5), ивеселити 22(7), Турчийти 23(20) и сл.,

⁵¹ Уп. и облике на гласу быль 30(3) и въ главѣ (глава, поглавље у књизи) 43(1). Оба примера одлика су и спрскохрватског и рускословенског језика (в. Акад. Словарь I 551, 546). Други се, међутим, у поменутом значењу и истом фонетском лицу јавља и у руском језику (уп. Даљ Словарь I 352).

б) видѣть 37(14), воспомянути 36(20), вручить 7(15—16), вспоминать 20(20—21), искастъ 32(30), исполнить 33(1), оказать 33(4—5), обѣдить 43(9), предложить 6(12), привести 38(22), принять 7(16), являться 12(23).⁵²

Овде долази и дужи облик глаголског прилога садашњег времена будучи 33(10).

Поменућемо и остале случајеве губљења самогласника, који истовремено представљају и примере са покретним вокалом. То су непроменљиве речи, од којих у двоструком облику, са самогласником и без самогласника на крају, долазе у ИЦГ следећи примери:

йаки 16(2), 17(4), 24(14), 24(15), 35(24), 38(9), јакъ 16(8)⁵³, јослѣди 25(22—23), 35(23), 35(28), юсльѣди 26(6), 35(3), 41(8—9), 42(3)⁵⁴, ючиштаю же 7(12), юойже 16(21), юй же 17(24), юго же 30(5), наихъ же 19(14), шамо же 28(30), еще же 33(12), онъ же 34(30), емужъ 17(28), егожъ 19(9), въ юожъ лѣто 19(13), шакожъ 36(26).

Само у једној форми, без самогласника на крају, имамо облик некъ идејъ 25(7—8).

34. Покрећни самогласници

О покретним самогласницима тешко је говорити, јер се ови вокали у нашем језику врло често подударају са регуларним наставцима у руском. Овде ћемо поменути само неке примере заменичко-придевске деклинације:

а) у ген.—акуз. једн. м. и сп. рода редовни су наставци -аго, -ого, -его. Примери: богатога боярина 42(28), Стефана Босанскога 28(11), великога моря 21(21), главнога Везиря 24(1), молодога Царя 19(3—4), молодога Уроша 19(9), молодога сына 20(17), поред: молодого 28(26) представљају једине изузетке.

б) у дативу једнине мушких и средњег рода редовно долази -у. Међутим, то -у је део наставка -ому, -ему који је карактеристика руског језика.

в) у локативу редовно имамо наставак -омъ, -емъ, што је, свакако, карактеристика и нашег и руског језика. Једине изузетке срећемо у примерима: юо Йоанну њервому 20(11—12), у Сербскому народу 22(24—25).

г) облици инструментала: ютимъ именомъ 16(11—12), ютимъ образомъ 31(8), съ ютимъ народомъ 18(24), сйтимъ 18(19), који представљају одлику нашег фонетизма, долазе без покретног -е. За покретне самогласнике в. и примере у т. 33.

⁵² Нису бројени примери: юогребати 42(18), донесати 24(10—11), ютиши 33(25), юройши 24(10), као ни облик ютиши 43(7).

⁵³ Уп. РЈА IX 564—568, 573—574: *rak*, *raki*; Фасмер III 188: јаки, према староруском и старословенском јакы; Уп. и рускословенски: јаки (Акад. Словарь III 392).

⁵⁴ Уп. РЈА X 936—937: *poslijed*, *poslijedi*; Фасмер III 339—340: юслѣ, юслѣди.

Сугласници

35. Сугласник ѡ

Језик ИЦГ садржи глас ѡ у следећим примерима: *на љољу Кемовскомъ, Архијескотъ Пекскій, оїль Пекского города, Сербскую йайїрархію Пекскую, у Сербской Пайїрархи Пекской, Пацроевики, оїль Пацроевикъ* (в. т. 12). Као што се види, ови примери означавају географска имена.

Иначе, код презимена и имена према српскохрватском ѡ имамо ч, што, наравно, представља адаптацију ових речи према руском језику (в. т. 12). На овај начин треба тумачити и сасвим необичну појаву ч у облицима *Счайчевича* и *Чейко* (в. т. 6г), где се глас ѡ јавио јекавским јотовањем.

Што се тиче групе *шш*, она не долази овако написана у ИЦГ. Примере са графијом ѿ, која у већини случајева има вредност као у руском језику, в. у т. 16.

36. Сугласник Ѯ

Српскохрватски сугласник Ѯ забележен је у примерима: *Бергановъ* (= *Брђана*), *Берганомъ*, *Луки Доукадгина*, *Волкъ Чурашковичъ Чонъ Сталае Климентъ*, што је већ констатовано у графији (в. т. 13 и нап. 24).

У осталим случајевима присутна је група ѡсд, односно сугласник ѡс:

а) *исхожденie* 41(15), *награжденie* 12(4), 30(24), 38(29—30), *обхожденie* 7(2—3), *награжденie* 26(27), *насаїждано* 14(27), *йоббжденъ* 20(29), 20—21(30—1), 21(1), *йровожденъ* 38(2), *рожденъ* 11(1), 30(2), *рожденный* 26(12), *возбуждая* 31(5), *между* 37(5), 42(1), 42(14), *йрежиде* 9(20), 13(4—5), 15(14—15), 15(27), 17(21) и сл.;

б) *гостойжу* *Ангелю* 26(19—20), *йо йрежнему* 41(10), *чужсіє заслуги* 12(6), *въ чужихъ краяхъ* 7(1—2).

Док примери под а представљају рускословенску односно и руску особину, примери под б типична су одлика руског језика.

37. О евентуалном постојању сугласника ў у ИЦГ в. т. 14.

38. Сугласник х

Једине примере без сугласника х у ИЦГ представљају облици *Султанъ Ибраимъ* 43(3—4) и *йредречени двою брайїевъ Григорія и Стѣфана ослвїйль ихъ зѧйъ* 26(28—30). Међутим, ниједан од ова два примера не значе поуздан доказ о губљењу сугласника х у говору аутора ИЦГ. Док за први случај, који представља турско име, не можемо знати каквим је посредством дошао до В. Петровића и да ли га је он чуо са х, у другом примеру аутор је изгледа употребио номинатив уместо генитива плурала у служби акузатива у једној конструкцији која је била туђа писцу и којом је он и иначе слабо владао.

У свим осталим случајевима овај глас се чува:

а) *храбросшъ* 33(18), *храбріе люди* 30(20), *храбріе народи* 21(8), *Христіана* 25(4), *христіані* 35(17—18), *христіаномъ* 17(25—26), *оїль хри-*

сѣіанъ 26(27—28), христіане 42(12), Архиерей Харвацки 41(30), Херцеговци 12(2), 33(13), оїъ Херцеговине 11(12), Херцеговину 17(1), Херцеговиномъ 42(6—7), у Хилендару 10(22—23), ходилъ 20(27), ходили 34(13), хорошую землю 11(22), не хошетъ 21(15), 25(7), хоїъбли 38(12), 42(29), оїъ худія фамилии 10(17) и сл.,

б) Бихоръ 38(16), Грахово 16(5), Ораховац 16(4—5), Михайла 5(3), Михаила 15(7), Махине 14(25), оїъ Махинъ 14(28—29), Лука Махина 31(29), свѧтаго Духа 41(15), духовному сїаду 6(4—5), въ ... сїраху 19(20), бѣху 19(20), могаху 25(13), убиваху 25(11), сохранили 34(17—18), Архиерей 40(8), 40(9), Патриарха 37(23), Патриарху 38(8), съ Патриархомъ 38(4), обхождение 7(2—3), выходили 10(8), находяйся 18(13—14), йояхаль 26(17), йриходила 30(15—16), оїъ ... воздуха 30(25) и сл.,

в) изъ многихъ вышереченныхъ исторіяхъ Сербскихъ 12(8—10), изъ Турскихъ ѹодданныхъ 10(6—7), о сїраныхъ народахъ 6(14—15), въ чужихъ краяхъ 7(1—2), въ другихъ государствахъ 9(11—12), на нихъ 24(6), о Словянехъ 10(14), о Серблехъ 10(1), оїъ верхъ ... Остирога 16(29), воздухъ 18(10), Эксархъ 8(9), Патриархъ 37(30) и сл.

Сугласник *х* у групи *хв-* налазимо у примерима: выхваляе 10(2), выхваляя 31(4), 37(26), који, свакако, не припадају типу нашег језика.

У погледу присуства сугласника *х* језик аутора ИЦГ подудара се са језиком владику Данилу и са данашњим говором Његуша који спада у оне који чувају овај сугласник.⁵⁵ Не треба, међутим, занемарити ни чињеницу да је В. Петровић своје дело наменио руском читаоцу, у чијем се језику глас *х* такође чува.

39. Сугласник *ф*

Презимена Стѣановичъ 32(9—10) и Счѣчевича 31(13) једини су примери замене сугласника *ф* гласом *ѣ*. У свим осталим случајевима јавља се *ф*:

а) оїъ ... фамилии 10(17), 18(5), оїъ ... фамилий 15(17), съ фамилию 20(1), фамилияхъ 9(13), оїъ ... Фамилияхъ 12(19), оїъ фамилии 11(14), 20(13) и сл.,

б) Стѣфанъ 15(7), 15(19—20), 17(22), 18(18), 18(23), 25(28), 26(2—3) итд. (укупно 31 пример са основом Стѣф-), Графовъ 9(14), Высокографскаго Сиятельсїва 8(4—5), Высокографскому Сиятельсїву 3(1—2), 6(12—13), 7(4—5), 7(14—15), Муфиаръ Пашу 37(11),

в) ГРАФЪ 5(1).

Примере са неизмењеном групом *хв в.* у т. 38.

40. Сугласник *ј*

О сугласнику *ј* у језику ИЦГ није потребно посебно говорити, јер се из прегледа обележавања овога гласа (в. т. 8—11) тај проблем углавном може сагледати. Овде ћемо указати само на неке случајеве.

⁵⁵ Уп. Млад. Данило 91—92, Ивић Дијал. 160, као и рад Р. Бошковића: *О природи, развијику и заменицима гласа х у говорима Црне Горе*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1931, књ. XI, 180.

У придевима изведеним од именица на *-ија* завршетком *-ијски* чешћи су примери са *-ј-*: *ВСЕРОССИЙСКОЙ*, Всероссийский и сл. (в. т. 11). Уп. и облике: за *убийство* 9(8), 19(24), съ ... *убийцею* 20(19—20), поред *убицу* 26(5). Уп. и облик *выши* (2. л. једн. импер.) 23(2).

Облике *Архиерей Косманички* 41(29) и *Сулеманъ Паше* 30(17) налазимо без *-ј-*.

О гласу *-ј-* у групи *-ији-* в. примере у т. 9а.

41. Стара група *чр-* долази, готово редовно, у лицу *чер-*. Примери:

72 черница 15(11—12), *тысячу червленихъ* 42(30—31), *Черногорецъ* 11(14), 37(30), *Черногорца* 37(23—24), 42(30), *Черногорцы* 15(15), 16(14—15), 33(10), 34(21), *Черногорцы* 33(19), 38(22), 38(25), 42(27), *Черная гора* 43(9—10), 43(11), 43(15), на *Черную гору* 30(16), 32(27), 33(8), 33(16), 33(28—29), 34(28—29), *Черномъ горомъ* 27(17—18), *Повелительемъ Черногорскимъ* 9(17), у *майоройоли* *Черногорской* 10(25), *Герцоги Черногорские* 15(4—5), 15(28), *Стефанъ Черноевичъ* 27(19—20), *Иванъ Черноевичъ* 27(30), 28(10), 28(15), 28(27—28), *Георгіе Черноевичъ* 28(4—5), 29(1), *Іоаннъ Черноевичъ* 29(27) и сл.

Изузетак је топоним *Цермница* 14(16), ойъ *Цермнице* 14(19), где се *ч-* јавља у духу нашег језика.

Предлог *чрезъ* долази само тако: *чрезъ заслуги народа Черногорского* 12(2—3), *чрезъ разнія обѣщанія* 33(18), *чрезъ Босну* 38(2).

42. Једначење сугласника

Једначење сугласника по звучности огледа се у правопису ИЦГ, мада недоследно и различито у разним случајевима (в. т. 18).

Једначење по месту образовања такође се огледа у правопису ИЦГ, што показују примери у т. 18.

Облик *правинціа Влєшивачкая* (в. т. 6г) представља усамљен пример дијалекатске асимилације по месту творбе (*йљ* > *вљ*).

Група *-мљ-* доследно се чува: *земля* 13(18), 14(20), *землю* 11(22), 21(12), 42(18), *въ землю* 24(17), *въ ... земли* 17(18—19), *ио ... земли* 40(30—31).⁵⁶

Позната промена група сугласника *сн*, *зн*, *сл*, *зл*, у *ин*, *жн*, *шл*, *жл*, која спада у једну врсту асимилације сугласника по месту образовања (Пеш. Стар. 111) и која је присутна у низу данашњих зетских говора (Мил. Црмн. 350—351; Пеш. Стар. 111—112; Петр. Риј. 63; Стев. Ист. 39—40) изостала је у ИЦГ:

а) *сн*: *земля йлодоносна* 24(14), *Босни* 35(10), *оірбенокъ* 41(17), *квасное* 41(18);

б) *зн*: *разныхъ орденовъ* 3(9), *разнія обѣщанія* 33(18), *їризнати* 20(24), *знакъ* 23(30), *знаки* 24(22), *знашъ* 37(21) и сл.

⁵⁶ Уп. исто у језику владику Данила (Млад. Данило 97). Међутим, ове групе остају непромењене и у руском језику, те не значе поуздан податак за дијалекат аутора ИЦГ.

в) сл: слышавше 19(17), слышу 22(26), ѿправославія 42(19), число 35(13), 40(1), съ ... числомъ 35(1), числомъ 36(6), славу 25(6), славныхъ ... Пашей 37(19—20);

г) зл: зло 22(18).⁵⁷

Наведени примери под а, б, в и г у складу су и са фонетизмом руског односно рускословенског језика.

Група -вн- доследно је очувана у ИЦГ, док код владике Данила долази и један пример измењен једначењем по начину творбе у -мн- (уп. Млад. Данило 96—97): духовному сіаду 6(4—5), славній родъ 10(16), славній ... родъ 27(1—2), славной монастырь 15(6), славнаго Князя Лазаря 23(28), ѿправославному Архиерею 41(13), главнога Везиря 24(1), главному ѿлководцу 23(22), главніе Офицеры 12(19), недавно 37(5), явное 37(3), исѣравно 6(11), ѿрайивно 43(14) и сл.⁵⁸ Наравно, група -вн- одлика је и руског књижевног језика.

43. Разједначавање сугласника

Група мн- на почетку речи остаје редовно непромењена у примеру мног- (мнојс-): многое число 20(2), со многимъ имѣніемъ 43(6), многую войну 21 (10—11), многаши 18(17), 30(7), многіе истіоріи 10(20—21), многіе церкви 15(18), многіе сіраны 18(25), многихъ 34(1), 36(8), много-крайно 30(15), мнојестиво 18(14), 24(6—7), 24(8—9), 24(15), 24(24), со мнојествомъ 25(19—20), 34(28).⁵⁹ Уп. овде и облик ѿремнаго 40(29).

У средини речи група -мн- такође остаје непромењена у језику ИЦГ: къ зимному восійоку 17(10), Цермница 14(16), оіль Цермнице 14(19).⁶⁰

Исто тако, изостаје дисимилација и у имени Григорій 26(16), Григорія 26(23—24), Григорія 26(29).

44. Јотовање

Свега неколико примера региструју јекавско јотовање у ИЦГ: Блелице, Ездимиръ Блелайавличъ, поред оіль Бблойавличъ 17(4—5), ѿравинција Бблойавличи 16(27), 17(3—4), Міюшко Плешичевичъ, ѿравинција Влешивачкая, Даніила Счайчевича, Чейко Пилейичъ, обезумлѣль (в. т. бг).

У случајевима који припадају новом јотовању не огледа се присуство ове измене. На пример: ПРЕДИСЛОВІЕ 9(1), ѿправославія 29(4), 42(19), оійправленія 6(3), бежсаніемъ 35(2), ѿрегрѣшеніе 9(4—5), со ... обѣщаніемъ 37(29), на койія 24(18), щастіе 35(11), до ... усіїя 14(6) и сл. — ѹодъ власнію 36(24), 37(2), 41(12), 42(3), съ ѹомощию 30(11),

⁵⁷ У језику владике Данила ове групе, такође, остају непромењене (уп. Млад. Данило 95—96).

⁵⁸ Уп. сламно (славно) у источној Црној Гори (Стев. Ист. 58).

⁵⁹ У овом погледу језик ИЦГ потпуно се подудара са језиком владике Данила (уп. Млад. Данило 97), као и са књижевним руским језиком, а одступа од стања у данашњим зетским говорима где налазимо редовно мл- < мн- (уп. Мил. Црмн. 348, Пеш. Стар. 121, Стев. Ист. 18).

⁶⁰ Исто срећемо и у језику владике Данила (уп. Млад. Данило 97—98). Међутим, док у Црмници срећемо -вн- <-мн-: ѿавница, Црвница (Мил. Црмн. 348, 349), у средњокатунским и љешанским говорима ова промена изостаје (Пеш. Стар. 121).

храбросīю 43(12), *скоросīю* 35(1), *христианомъ* 17(25—26), *оīъ христианъ* 26(27—28), *къ благочесīю Христианскому* 31(5—6), *народомъ христианскимъ* 31(9), — *въ ѹреiий день* 27(4), *ѹреiие* 24(21).

У ИЦГ такође нема ни случајева тзв. специјалног јотовања: *йойде* 19(14), 21(11), 27(20), *йойду* 23(12) *յройти* 24(10).

Напоменимо овде и то да множина од именице *Србин* доследно има стару форму *Сербли* 20(4), 20(22), 25(10), 25(15), 26(14), 40(22), 41(9), *Серблемъ* 20(25), *на Сербле* 19(30), *о Серблехъ* 10(1), *у Серблехъ* 10(3).⁶¹

45. *Мейтатеза сугласника*

Према старој заменичкој форми *къто* (руски кто) у ИЦГ имамо *кито* 6(10), 25(4), 25(7).⁶²

У групи *вс-* није дошло до метатезе, а то је у складу и са старим стањем и са руским језиком: *всякъ* 12(23), 39(3), *со всякимъ* 37(29), *всегда* 8(2), *всѣ* 11(19), 20(28), 42(11), *вся* 19(29), *всю* 23(9), 25(14), 30(12), *вси* 17(16), 26(7), 30(26), 35(16) и сл.

46. *Сугласничке груье*

Једини пример са упрошћеном сугласничком групом на почетку речи представља облик *Чейко Пилетичъ* (в. т. 6г).

Остале сугласничке групе у иницијалној позицији остају непромењене:

- вл-*: *владеюiъ* 30(6), *владѣль* 27(12), 28(12), 29(18), *владели* 30(4—5), *владали* 26(10), *владаiель* 29(10—11), *власiъ* 28(16), *оiъ власiи* 28(14), *йодъ власiю* 36(24), 37(2), 41(12), 43(3) и сл.;
- гд-*: *гдѣ* 9(20), 10(14), 11(6), 13(14), 14(28), 15(23), 15(27) итд.;
- здр-*: *здравствуй* 23(1);
- свj-*: *святыiй Савва* 18(7), *святыiаго Симеона Неманю* 18(2), *святыiаго Духа* 41(15), *святыiаго оiца* 42(10—11), *святыiе ... мощи* 26(9), *святыiыхъ Царей* 6(9) и сл.;
- сiр-*: *сiраны* 18(10), 18(25), *на сiрану* 25(1), *о сiранныхъ народахъ* 6(14—15), *сiраху* 19(20), *оiъ фамилиe Сiрацимирове* 11(14—15), *сынъ Сiрацимировъ* 20(10).

47. У средини речи консонантске групе у ИЦГ пружају следећу слику:

- бс-*: *царсiвa Сербскагo* (в. т. 18Б);
- бсi-*: *иогребсiи* (в. т. 18Б);
- вд-*: *оiравда* 26(8);
- вл-*: *завладѣши* 27(17), *зavладѣли* 30(10);
- въ-*: *живляше* 18(5), *Конавле* 28(15—16), *объявленъ* 35(7), *уiравляiши* 19(6) и сл.;

⁶¹ Поред облика *Срб* и *Србин* РЈА бележи и следеће ликове: *Srblin*, *Serblin*, *Srbjin*, *Srbliji* (XVI 191—193).

⁶² У писмима владике Данила ова заменица редовно долази у фонетском лику *шко* (Млад. Данило, 103).

- вск-: *Архиерей Косовски* 40(12), *въ Косовскомъ лѣсу* 19(10—11), *Архиерей Нишевски* 40(11), *на ѹолю Кемовскомъ* 28(1—2);
- всїв-: *здравсївуй* 23(1);
- вїр-: *дому Аустїрскому* 37(22);
- вч-: *Волканъ Мернавчичъ* 18(29—30), *оїбъ Волкана ... Мернавчича* 20(16—17), *Міюшко Плешивчевичъ* 32(12);
- гд-: *когда* 15(12), 33(16), 33(19), 34(25), 42(5), 43(3), *їтогда* 13(17), 20(18), 29(3), 37(29), 38(3), *никогда* 22(24), 33(14), 36(18);
- гн-: *їподвигнуло* 11(17);
- дн-: *видно* 17(26), *очевидно* 12(15—16), *свободно* 37(17—18), *їправедно* 26(7), *їраведнаго ... Царя* 9(8—9), *їраведнымъ ... гнѣвомъ* 19(23—24) и сл.;
- дск-: *Архиерей Арадски* (в. т. 18Б);
- дц-: *сердце* (в. т. 18Б);
- здр-: *нездраваго воздуха* 30(27);
- љн-: *довольно* 39(2—3), 41(31), *вольносїй* 41(16—17) и сл.;
- љсїв-: *їпредводицельсївомъ* 30(16—17), 31(12), *свідѣтельсїво* 7(1), 37(3—4), *Сіяїтельсїва* 8(5), *Сіяїтельсїву* 6(13), 7(5), 7(15) и сл.;
- нд-: *Миїройолиїз ... Скендерискій* 8(7—8), *у Хилендару* 10(22—23);
- ндр-: *Андреянойоль* 21(5), *Архимандриїз* 10(13);
- нск-: *народе Албански* 37(27), *въ чесїи Албанской* 43(10), *Порїши Алїманской* 31(11), 32(19—20), *Оїтоманская Порїша* 32(29), 33(6—7), *Бана ... Босанскога* 28(11), *войску Босанскую* 21(23—24), *бояринъ Венеціянски* 29(21—22), 29(27—28), 30(2—3), *оїбъ Каїтунскіе їравинции* 14(24), 16(20—21), *Архиерей Призренски* 40(16), *съ указомъ Сулїтанскимъ* 40(30) и сл.;
- нсїв-: *воинсїво* 22(4), *воинсїва* 18(22), 19(16), 20(1—2), 35(4—5), 35(13), 35(29), 36(6), *въ Ѣоддансїво* 42(4), *їосїоянсїво* 31(4) и сл.;
- їск-: *Архиерей Ициїски* 40(13), *Архиерей Скойски* 40(15);
- рск-: *оїбъ Боярскихъ фамилій* 15(17), *Архиерей ... Новойазарски* 40(8), *на Пиїерскую їравинцию* 35(14), *Турски Царь* 24(11), *во Це-са尔斯ку обласїй* 38(6), *народъ Черногорски* 37(21—22), 38(28), *Миїройолиїз Черногорскій* 8(7) и сл.;
- рсїв-: *государсїво* 21(7—8), *невѣрсївія* 22(24), *царсїво* 25(24), *царсїва* 17(22—23), 19(3), 28(28), *на царсїво* 17(27) и сл.;
- сл-: *заслуги* 12(3), 12(6), *їасли* 19(28), *їославше* 19(21), *Посли* 19(28), *Послы* 20(21), *услуги* 38(27—28), 38(29), 39(1), *услуїши* 39(5), *услужилъ* 37(22) и сл.;
- сїв-: *Величесїва* 31(7), 33(2), *мноїжесїво* 18(14), 24(6—7), 24(8—9), 24(15), 24(24), *монахесїва* 17(21—22), *мужесїво* 37(17), *оїпесїво* 37—38(31—1), *оїбъ Рождесїва* 27(6—7) и сл.;
- сїль-: *їчастїливо* 35(2), *їчастїливъ* 40—41(32—1);
- сїн-: уп. редовно писање -стн-: т. 18Б;

- сīр-*: *Архисīратаиига* 15(6), *Исīрјю* 18(27), *Касīрайи* 17(13—14), *Минисīру* 6(16), *во ... осīровъ* 14(10), *Осīрогъ* 16(28), *Осīрога* 16(29), *оīъ Осīрога* 17(3), 17(2), *йосīроенъ* 14(11), *йосīроилъ* 15(7), *йосīроили* 15(18), *сесīры* 11(4), *усīрашилъ* 35(20—21) и сл.;
- шв-*: *кляївамъ* 33(24—25), *оīворийи* 24(5);
- шк-*: *країкое ... објавленіе* 7(13—14), *Чеїко Пилейичъ* (в. т. 6г);
- шн-*: *деликайные шлоды* 14(21), *деликайне рыбы* 16(24), *знаїныхъ ... Пашей* 37(19—20), *къ лѣйному восїоку* 16(17), 16(21), *сед-м旤йнаго шїрока* 19(2), *любойїйному Минисīру* 6(15—16), *ядомъ смерїйнымъ* 15(11) и сл.;
- шсїив-*: *богатїиво, съ ... богатїивомъ, йреїяшїивie, їрисуїшїивовали* (в. т. 18Б);
- шц-*: *оїца* (в. писање ове групе у т. 18Б);
- ћск-*: *Пекский, Пекского, Пекскую, у ... Пекской* (в. т. 18Б);
- цск-*: Од старије групе -цск- доследно имамо -цк- (в. т. 18Б);
- чск-*: *Бачки, Влешивачка, Карасевички, Косїанички, Херцеговачки, Херцеговачки* (в. т. 18Б);
- шск-*: *Архієрей Раики* (в. т. 18Б);
- шшр-*: *Пащроевики* 14(23), *оīъ Пащроевикъ* 14(23), *Волкъ Радановъ Пащ-ровичъ* 32(1—2);

48. Консонанийска група -*сīй* чува се у пуној мери: *благосклонностъ* 8(2—3), *властъ* 28(16), *вѣроносѣть* 23(9), 31(4), 33(4), 39(3), *вольностъ* 43(2), 43(12), *обласѣть* 38(6), *ревносѣть* 31(5), *частъ* 33(30), *честъ* 7(12), 39(4), *шестъ* 25(11), *йривесѣть* 38(22), *есѣть* (3. л. једн. през.) 6(16), 14(9), 14(10), 14(14), 14(25), 16(21) и сл.

49. Осїале сугласничке їромене

а) Завршетак приdeva -*ски* аутор ИЦГ доследно пише непромењено (в. т. 18Б).

б) Завршетак приdeva -*шски* налазимо 13 пута (в. т. 18Б). Међутим, промена -*шски* > -*шки* била је позната језику В. Петровића, јер у ИЦГ три пута долазе облици са -*шк-*.

в) Реч оштар долази једанпут у ИЦГ и то са старијим -*сīр-*: *ос-їрјемъ* 24(27).

г) У ген.—акуз. једн. заменичке и приdevске деклинације редовно срећемо -*г-* у наставку. На пример:

йомянуїаго года 29(15), *вїораго сына* 28(22), *коїораго* 28(25), *Пеїра Великаго* 33(3), *Миїройолийа Черногорскаго* 40(2), *його* 30(19), 30(23), *великога моря* 21(21), *молодога Уроша* 19(9) и сл.

Међутим, једанпут у облику *ничево* 11(20), налазимо -*в-* уместо очекиваног правописног -*г-*, што представља резултат изговора овога наставка на руски начин и његовог таквог писања (уп. и фонетско писање у т. 7; 22—36; 23а; 26).

д) Топоним *Солијецкое йоле* налазимо са групом -ук- уместо очекиваног -ск- (в. т. 24 и нап. 31).

ђ) Према румунском *Timišoara* и мађарском *Temesvár* у ИЦГ долази *Архиерей Темисварски* 41(24).

е) Према латинском *inspector* у ИЦГ имамо *Генерал-Инспекторъ* 35(8—9) са неуправошћеном групом -нсī-.

ж) Према старословенском *боляринъ* (српскохрватском *болярин*) и староруском *бояринъ* (уп. Фасмер I 203—204) у ИЦГ налазимо: *бояринъ* 29(19), 29(21), 29(25), 29(27), 30(2), *боярина* 42(28), поред *болярка* 29(26), 29(29), 30(1).

ЗАКЉУЧАК

1. Испитивање графије у ИЦГ показало је да се у овом делу срећемо, пре свега, са рускословенским, односно руским, начином обележавања гласова. То је и природно јер је ово дело, у највећој мери, писано руским језиком, штампано у Русији и било намењено руској читалачкој публици. Самим тим у ИЦГ срећу се она слова која се практично могу срести у било којој руској књизи из средине 18. века. Међутим, у начину обележавања поједињих гласова, односно у писању неких од традиционалних слова, у ИЦГ наилазимо на недоследности. Тако се и овде срећемо са обележавањем наших сугласника ѡ и ѡ значима к и г, што је српкословенска особеност (*на ѿлю Кемовскомъ, Сербскую ѿайріархию Пекскую, Пацроевики, — Бергановъ и сл.*). Нису ретки, усталом, ни случајеви недоследног писања ъ (цѣлую ѿравиницю, въ Москвѣ, — целую Жуїу, въ Зеїе и сл.).

2. У вези са правописним особинама треба истаћи да морфолошки начин писања преовлађује у обележавању свих оних сугласничких група где су могуће разне фонетске измене. Овакав начин писања у складу је са традиционалним правописним нормама које су важиле, наравно, и за рускословенски односно руски језик Петровићевог времена, као и за стари српкословенски језик. Наравно, у ИЦГ срећу се и примери са фонетским писањем, као нпр.: *Десиоуки, Харвауки, Херцеговачки* и сл. Ово, разуме се, одражава изговорну страну поменутих примера.

3. У вези са рефлексом за некадашње полугласнике треба рећи да се у ИЦГ најчешће срећу о и е < ѡ, ѿ, што је одлика рускословенског и руског језика. У ИЦГ не налазимо примере са српскохрватским рефлексом а за некадашње полугласнике, изузев у топонимима као што су *Гербалъ, Ораховауцъ* (које је В. Петровић донео у фонетском лицу нашег језика јер за њих није нашао ослонца у руском језику).

Стари предлог въ/въ јавља се, као што се може и очекивати, најчешће са руским фонетизмом — в, во, мада се нашло и двадесетак примера са српскохрватским рефлексом у(у *Зеїу, у Руссю, у Хилендару* и сл.).

Руско акање налазимо ортографски регистровано у појединим примерима као што су *йравинција*, *Харвацкуј*, *сабираећи*, *къ василоку* и сл.

У примеру *Баоша*, *Баошу* (< Балша) налазимо једино *о* место *-л-*, што је у складу са фонетизмом те речи у нашем језику. Иначе, *-л-* остаје непромењено у ИЦГ, што је, опет, у складу са руским језиком.

Недоследно писање знака *ѣ* у одговарајућим речима, односно бељење у њима *е* место *ѣ*, открива, свакако, њихов екавски изговор (*цблую*, *целую*, *расшерали*, *умрећи* и сл.). Међутим, неколико примера открива (и)јекавски гласовни лик имена са терена завичаја аутора ИЦГ (*йравинција Речка*, *Блелице* и сл.). Знатан је број примера који указују на икавизме у одређеним морфолошким категоријама својственим нашем језичком типу (*къ Бояни*, *у лаври*, *о Черной горы*, *съ шимъ* и сл.).

Мешање слова *ы* и *и*, односно недоследна употреба слова *ы* у одговарајућим речима, указује, несумњиво, на чињеницу да В. Петровић у овом правцу није довољно владао руским језиком (уп. нпр.: *стороны*, *Черногорцы*, *Мурашомъ вишорымъ*, *оийъ стборони*, *Черногорцы*, *вишоримъ Скендербегомъ* и сл.).

Рефлекс некадашњег назала предњег реда најчешће одговара руском гласовном развоју (*зглій*, *Князъ*, *частій*, *начаша*, *говорягій*, *йовеселіїшися* и сл.), а срећу се и случајеви са рефлексом *е*, што је у духу нашег језика (*въ честій Албанский*, *сушейтъ*, *йосійавишие*, *сказаше* и сл.).

Вокално *л* заступљено је руским рефлексом *ол* и долази готово редовно у личном имену *Волкъ* (*Волканъ*, *Волкашинъ*), с напоменом да у мањем броју наших имена налазимо рефлекс *у* (*Вукоша Вукашиновичъ*, *Вучеїта* и сл.).

Мали је број примера у ИЦГ у којима налазимо српскохрватске сугласнике *ћ* и *Ђ* (на *йолю Кемовскомъ*, *оийъ Пацроевичъ*, *Берганомъ* и сл.), јер у осталим случајевима овога типа налазимо ситуацију која одговара руском језику: сугласнике *ч/щ* и *ж/жд* (*Васоевичъ*, *Косанчичъ*, *Обилевичъ*, *Пейровича*, *ноицъ*, *йомоицъ*, *гостиожу*, *йоббэкденъ*, *рожденъ* и сл.).

Сугласник *х* присутан је готово редовно у језику ИЦГ, што се објашњава чињеницом да овај консонант егзистира не само у руском и рускословенском већ и у српкословенском језику, као, уосталом, и у говору Његуша одакле потиче аутор поменутог дела.

Мали је број примера који показују супституцију сугласника *ф* консонантот *й* (*Смейановичъ*, *Счайчевича*). Таква је супституција у складу са одговарајућим стањем у нашем језику. Иначе, у већини случајева В. Петровић употребљава *ф* где му је место.

Случајеви асимилације сугласника по месту образовања, као и случајеви разједначавања сугласника, који чине одлику данашњих зетских говора, не налазе одраза у ИЦГ, чиме аутор овога дела остаје на нивоу српкословенског а истовремено се приближава рускословенском, односно руском језику. Усамљен је пример дијалекатске асимилације по месту творбе сугласничке групе *пљ > вљ* (*йравинција Влеличавачкая*).

У вези са јотовањима сугласника језик ИЦГ је на нивоу рускословенског, односно српкословенског језика. У неколико примера, у

властитим именима, у ИЦГ је регистровано јекавско јотовање (*Блелопавличь, Плешивчевичь, Чейко Пилейичь* и сл.), што је, наравно, одлика народног језика В. Петровића.

Језик ИЦГ показује, углавном, чување сугласничких група на почетку, у средини и на крају речи, што је такође традиционална црта инспирисана стањем у руском (*рускословенском*), као и у српкословенском језику.

4. Испитивање фонетских црта у ИЦГ показало је да се језик овог дела у овом погледу одликује пре свега руским односно рускословенским фонетизмом. Српскохрватских фонетских црта има у низу случајева, али те црте ни у једној поједности не преовлађују. Врло често њихова се појава ограничава на лична и географска имена из наших крајева. Што се тиче руског фонетизма који је, као што је утврђено, у овоме тексту претежно заступљен, он није беспрекоран. Очигледно, Петровић није толико познавао руски језик да би могао бити апсолутно доследан у репродуковању његовог изговора, и то се опажа у тексту о којем је овде реч. Уосталом, лако је могуће да се Петровић није специјално око тога ни трудио. Он је имао пред собом циљ да руског читаоца упозна са историјом Црне Горе, и то онаквом каквом ју је он видео. А хоће ли то дело бити написано коректним руским језиком половине XVIII века, то, изгледа није била примарна брига аутора ИЦГ. Сигурно је толико да се није потрудио да свој рад да неком Русу на језичко дотеривање.

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

Акад. Словарь I—IV	<i>Словарь церковно-славянского и русского языка, составленный вторымъ отдѣленіемъ Императорской академіи наукъ. — Санктпетербургъ, 1867, I (ред. В. А. Полѣновъ), XVIII + 866; 1867, II (А. Х. Востоковъ), 988; 1867, III (М. Е. Лобановъ, Я. И. Берендинковъ, В. А. Полѣновъ), 1248; 1868, IV (И. С. Кочетовъ), 1206.</i>
Албин. Нов.	Александар Албин, <i>Језик новина Стевана Новаковића</i> (1792—1794). — Нови Сад (Матица српска), 1968, IX + 118.
Вуш. Његош	Данило Вушовић, <i>Прилози проучавању Његошевог језика</i> . — Јужнословенски Филолог, — Београд, 1930, књ. IX, 93—195.
Даль Словарь I—IV	Владимир Даль, <i>Толковый словарь живого великорусского языка</i> . — Москва, 1955, LXXXVIII + 699 (I); 779 (II); 555 (III); 68? (IV) (према 2. издању 1880—1882).
Ђорђић Старословенски	Петар Ђорђић, <i>Старословенски језик</i> . — Нови Сад (Матица српска), 1975, 278.
Ивић Дијал.	Д-р Павле Ивић, <i>Дијалектиологија српскохрватског језика. Увод и шибокавско наречје</i> . — Нови Сад (Матица српска), 1956, 218.

- Кашић Вид. Јован Кашић, *Језик Милована Видаковића*. — Нови Сад (Филозофски факултет), 1968, 166.
- Мил. Црнић. Д-р Бранко Милетић, *Црннички говор*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1940, књ. IX, 211—663.
- Млад. Данило. Др Александар Младеновић, *Језик владике Данила*. — Нови Сад (Матица српска), 1973, 198.
- Млад. Издање. Александар Младеновић, *О новом издању Горског вијенца*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1970, књ. XIII/2, 193—215.
- Млад. Рук. Др Александар Младеновић, *О рукопису и првом издању Горског вијенца*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1970, књ. XIII/1, 273—334.
- Млад. Прво издање. Др Александар Младеновић, *Графијске и правописне одлике првог издања Горског вијенца*. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад, 1971, књ. XIV/1, 115—157.
- Млад. Рађић. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рађића*. — Нови Сад (Матица српска), 1964, 166 + 8 фотокопија.
- Петк. Речник. Прота Сава Петковић, *Речник црквенословенског језика*. — Сремски Карловци, 1935, X + 352.
- Петр. Риј. Драгољуб Петровић, *Прилог проучавању говора у околини Ријеке Црнојевића*. — Зборник за књижевност и језик, Титоград (Друштво за српскохрватски језик СР Црне Горе), 1972, књ. I, 59—66.
- Пеш. Стар. Митар Б. Пешикан, *Старацногорски средњокашунски и љешански говори*. — Српски дијалектолошки зборник, Београд, 1965, књ. XV, 294.
- PJA. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. На svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. — U Zagrebu, 1880—1882, I—
- Смотрички Граматика. *Во славѣ ... иowellнiemъ ... кнѧзя Пейра Але(к)с)јевича ... При ... кнѧѣ Пейрѣ Але(к)с)јевичѣ ... найчайшася книга сіѧ грамматика въ Црнѣвѹщемъ великомъ градѣ Москвѣ ... (1721).*
- Стев. Ист. Михаило Стевановић, *Источносрпногорски дијалекат*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1933—4, књ. XIII, 1—128 + 1 карта.
- Фасмер Словарь. Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка* Москва, 1964, I, 562; 1967, II, 671; 1971, III, 827; 1973, IV, 852.
- Шкаљић Турцизми. Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. — Sarajevo (Svetlost), 1965, 662.